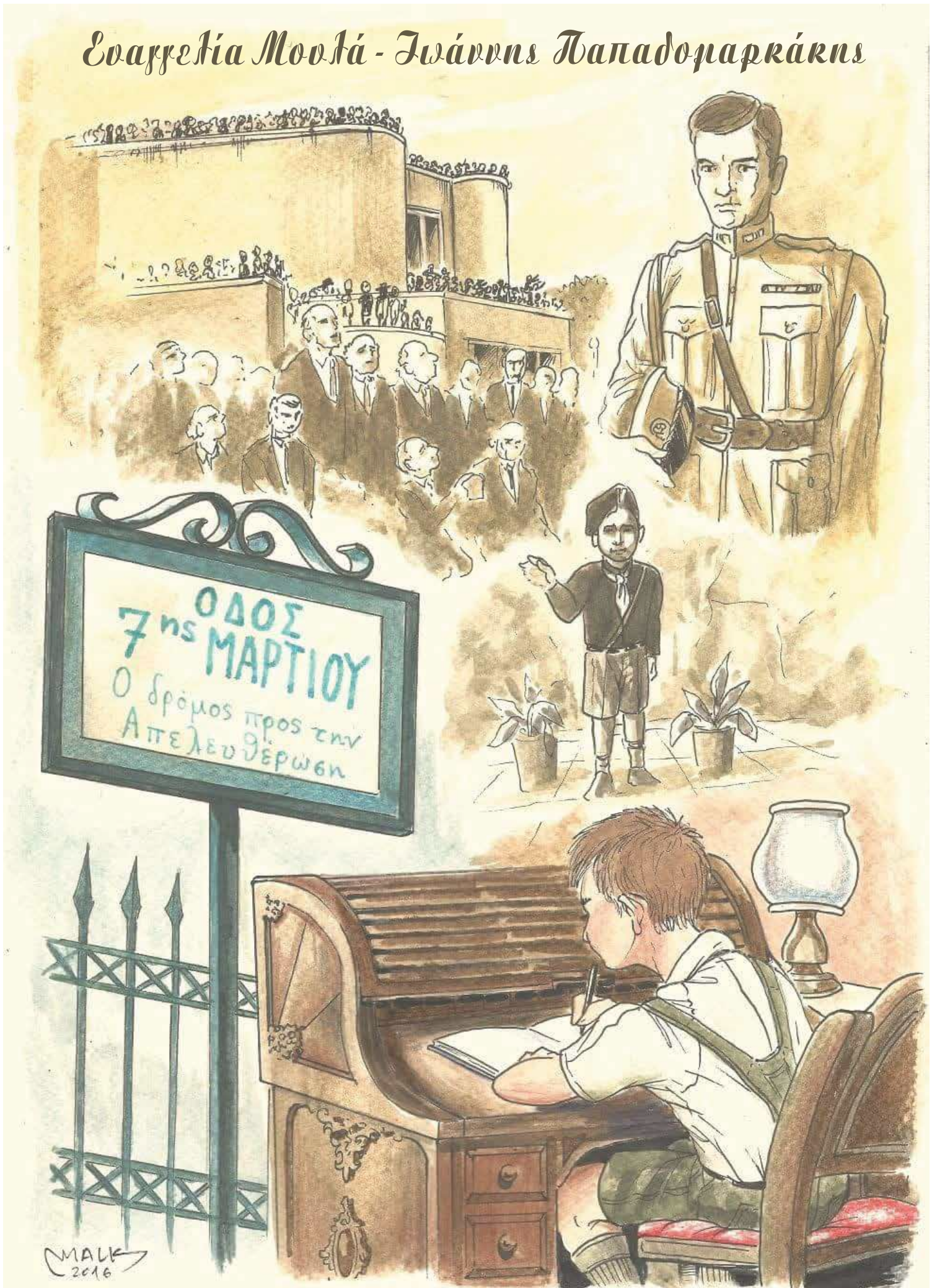

Ευαγγελία Μουλά - Γιάννης Παπαδομαρκάκης

ΜΑΛΚ
2016

I..S.B.N. : 978-960-93-8907-5

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΟΥΛΑ – ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΜΑΡΚΑΚΗΣ

Ευχαριστίες

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στο Ίδρυμα Λοχαγού Φανουράκη, χωρίς την ευγενική υποστήριξη του οποίου, δεν θα μπορούσαμε να προβούμε στην έκδοση του εγχειριδίου.

Επίσης ευχαριστούμε θερμά τον εξάίρετο συνάδελφο και πολυδιάστατο καλλιτέχνη, κο Γιαμαλλάκη Νίκο, που με τα σχέδιά του, τα οποία μας παραχώρησε αφιλοκερδώς, κόσμησε και ανέδειξε το βιβλίο.

*Σ' αυτούς που χάραξαν το δρόμο της ζωής μου,
τους γονείς μου,
και σ' εκείνον που τον φωτίζει,
τον γιο μου!
E.M.*

Στο γιο μου, Χάρη.

I.Π.

ΕΚΔΟΣΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ - ΣΥΓΓΡΑΦΗ:

Ευαγγελία Μουλά – Ιωάννης Παπαδομαρκάκης

ΣΧΕΔΙΑ –ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:

Γιαμαλλάκης Νίκος

I.S.B.N. 978-960-93-8907-5

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ:

Τυπογραφείο 1985

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά το Ν.2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει Κυρωθεί με το Ν.100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιοδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Εισαγωγή

Το παρόν εγχειρίδιο-εκπαιδευτικό υλικό απευθύνεται κυρίως σε μαθητές όλων των τάξεων της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά και στον εκάστοτε πρόθυμο αναγνώστη. Φιλοδοξεί να γνωρίσει στους μαθητές και γενικότερα στους χρήστες του ένα σημαντικό κομμάτι της ιστορίας της Δωδεκανήσου και συγκεκριμένα της περιόδου της Ιταλοκρατίας μέχρι την Ένωση της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα. Εστιάζει σε σημαντικές προσωπικότητες που έδρασαν αυτήν την περίοδο, των οποίων η σημασία της συμβολής αποδεικνύεται από την παρουσία των ονομάτων τους στους δρόμους της πόλης της Ρόδου.

Πρόκειται για μια πρωτότυπη προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος, μέσα από μια φανταστική ημερολογιακή γραφή ενός επινοημένου προσώπου, που αναπτύσσεται σε μακρός χρόνου και αποτελεί τη μυθοπλαστική πρόφαση για το ξετύλιγμα της ιστορικής περιόδου. Οι ημερολογιακές καταγραφές στηρίχθηκαν σε πραγματικά γεγονότα, η επιλογή των οποίων έγινε με κριτήριο την ιστορική τους βαρύτητα, σε συνδυασμό με τις ανάγκες της αληθοφάνειας και της συνομίας της αφήγησης.

Υποχρεωτικά, εξαιτίας της εκπαιδευτικής φύσης του εγχειριδίου και του βασικού σκοπού του, να καταστήσει μέρος της τοπικής ιστορίας οικείο στο μέσο μαθητή και να αποτελέσει έναυσμα για αυτενέργεια και πιο εμπειριστατωμένη και συνειδητή εντρύφηση στην εποχή και τους πρωταγωνιστές της, πολλά σημαντικά γεγονότα παραλήφθηκαν και άλλα δεν αναλύθηκαν αρκούντως ή σε βάθος. Επιδιώκοντας την όσο το δυνατό πιο αποστασιοποιημένη ματιά στα πράγματα αποφύγαμε να αναφερθούμε εκτεταμένα σε αμφιλεγόμενα ζητήματα, όπως π.χ. στις απόπειρες κήρυξης του Αυτοκέφαλου της Δωδεκανησιακής εκκλησίας ή ακόμα στην όχι και τόσο ηρωική κατάληξη πολλών από τους αγωνιστές που αναφέρονται.

Από την άλλη, προσπαθώντας να μείνουμε πιστοί στο ιστορικό κλίμα, φωτίσαμε και πτυχές της περιόδου λιγότερο ένδοξες, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι γενικεύσεις

και οι υπερ-απλουστεύσεις, αλλά και – ει δυνατόν- να αποφευχθεί η αποδόμηση της ηρωικής αφήγησης.

Η πρωτοτυπία του ανά χείρας εκπαιδευτικού υλικού όμως, εντοπίζεται στην μεθοδολογία προσέγγισης του περιεχομένου του, που στηρίζεται στη θεωρία της ανακαλυπτικής και ταυτόχρονα παιγνιώδους μάθησης, με την αξιοποίηση των ΤΠΕ.

Σε πρώτο επίπεδο γίνεται αντιληπτό ότι αναζητούμε ονομασίες δρόμων της πόλης της Ρόδου. Στη ροή της ανάγνωσης συναντά ο αναγνώστης κάποια σύμβολα συνοδευόμενα από αριθμούς. Οι αριθμοί αυτοί αποτελούν γεωγραφικές συντεταγμένες πλάτους και μήκους. Οι μαθητές, χρησιμοποιώντας μια απλή εφαρμογή, που μπορούν να εγκαταστήσουν δωρεάν στο κινητό τους, είτε την google maps, είτε την gps coordinates κατά προαίρεση, καλούνται να συμπληρώσουν στο αντίστοιχο πλαίσιο αναζήτησης τους αριθμούς αυτούς, για να τους αποκαλυφθεί το όνομα της οδού και κατ' επέκταση της ιστορικής προσωπικότητας που συμπληρώνει το κείμενο στο συγκεκριμένο σημείο.

Αν επιλεγεί η εφαρμογή google maps, τότε στο πλαίσιο της αναζήτησης πρέπει να πληκτρολογηθούν οι αριθμοί που δίνονται χωρίς κανένα μεταξύ τους κενό, ως εξής: 36.2232,28.1343 (δηλαδή μετά το 36 που παραπέμπει στο γεωγραφικό πλάτος και μετά το 28 που παραπέμπει στο γεωγραφικό μήκος χρειάζεται τελεία, ενώ ανάμεσά τους μπαίνει κόμμα). Αφού ενεργοποιηθεί το gps η εφαρμογή οδηγεί στο σημείο του χάρτη που αντιστοιχεί στο συνδυασμό των αριθμών. Πατώντας με το δάχτυλο πάνω στην πινέζα που εμφανίζεται στο χάρτη, στο κάτω μέρος της οθόνης θα εμφανιστεί και το όνομα του δρόμου που ψάχνουμε.

Η εφαρμογή gps coordinates είναι σχετικά απλούστερη. Επιλέγοντας το converter, στο πλαίσιο που υποδεικνύει το πλάτος (latitude) γράφουμε τον πρώτο αριθμό και στο πλαίσιο που υποδεικνύει το μήκος (longitude) τον δεύτερο. Πατάμε: convert to address και εμφανίζεται το όνομα του δρόμου που ψάχνουμε.

Μέσα από την ενεργό εμπλοκή των μαθητών στην αναζήτηση των στοιχείων, διαμορφώνονται συνθήκες δημιουργικής περιέργειας και ενδιαφέροντος, ευνοϊκές για στην περάτωση της ανάγνωσης και την αφομοίωση της γνώσης. Για κάθε περίπτωση όμως, οι απαντήσεις δίνονται στο τέλος της ημερολογιακής αφήγησης.

Οι δρόμοι της πόλης της Ρόδου έχουν μια περιπετειώδη και ενδιαφέρουσα ιστορία, καθώς σ' αυτούς αποτυπώθηκαν κατά καιρούς οι προτεραιότητες της εκάστοτε αρχής και εξουσίας τον τελευταίο τουλάχιστον αιώνα. Το 1939, ο στρατιωτικός και πολιτικός διοικητής Δωδεκανήσου, Cesare Maria De Vecchi, βάφτισε με ιταλικά ονόματα τους δρόμους και τις πλατείες της πόλης, στο πλαίσιο της συντονισμένης προσπάθειας εξιταλισμού του τόπου.

Στις 17 Μαΐου 1946, το Δημοτικό Συμβούλιο Ρόδου, με δήμαρχο τον Αθανάσιο Καζούλλη, αποφάσισε να μετονομάσει τους δρόμους και τις πλατείες της πόλης της Ρόδου που έφεραν ιταλικά ονόματα σε ελληνικά. Η πόλη εκείνη την εποχή είχε μόλις 170 δρόμους και 21 πλατείες, από τους οποίους οι 73 βρίσκονταν εντός των τειχών της μεσαιωνικής πόλης. Στο επόμενο διάστημα με διάφορες αποφάσεις Δημοτικών Συμβουλίων ονομάστηκαν ή μετονομάστηκαν δρόμοι, που δημιουργούνταν εξαιτίας της πολεοδομικής ανάπτυξης, -από την επέκταση του σχεδίου πόλεως ή ακόμα και από οικισμούς εκτός πόλεως-.

Στις 17 Ιουνίου 1992, οπότε το Δημοτικό Συμβούλιο, με δήμαρχο τον Μάνο Κόκκινο, αποφάσισε να δώσει ονόματα σε ανώνυμους μέχρι τότε δρόμους, καταγράφησαν συνολικά 675 (δρόμοι, πλατείες, πάρκα και πεζόδρομοι).

Επισημάνσεις- παρατηρήσεις

Μολονότι ονομάτα αρκετών προσωπικοτήτων που αναφέρονται στην αφήγηση έχουν δοθεί σε δρόμους της πόλης της Ρόδου, παρόλα αυτά, δεν εντοπίζονται στην αναζήτηση, καθόσον, προφανώς, η βάση δεδομένων των χαρτών της google δεν είναι πλήρως ενημερωμένη. Έτσι, καταφέραμε να προσθέσουμε κάποια από αυτά, τα οποία εμφανίζονται μόνο στην παραπάνω εφαρμογή (όπως την πλατεία Βρούχου, που δεν εμφανιζόταν καθόλου και την πλατεία Γαβριήλ Χαρίτου, που παραδινόταν ως πλατεία των Εκατό χουρμαδιών). Άλλες οδοί ή πλατείες δεν εμφανίζονται στην αναζήτηση καμίας από τις προτεινόμενες εφαρμογές, εξ ου και αποκαλύπτονται από την αρχή. Τέτοιες περιπτώσεις είναι οι οδοί Παντελίδη (συνοικισμός Δασκάλων) και Λαχανιάτη (περιοχή Κάτω Ροδινίου), η πλατεία Στ. Γέροντα (περιοχή του Αγ. Νικολάου), η οδός Κλ. Χατζηγεωργίου, μικρή κάθετος στη Δενδρινού, η οποία σημαίνεται ως τμήμα της Δενδρινού, η οδός Αντ. Νέσγου στην Ανάληψη, που ονομάζεται εκ παραδρομής οδός Νέστου. Η δε οδός Χατζηευαγγέλου, που εντοπίζεται στους χάρτες, εμφανίζεται εξίσου εκ παραδρομής ως Χατζηαγγέλου, η οδός Αντιπλοιάρχου Βασιλείου Λάσκου ως οδός Αντώνη Λάσκου και η πλατεία Αντιναυάρχου Περικλή Ιωάννιδη, πίσω από το κτίριο της Περιφέρειας, εμφανίζεται στην εφαρμογή gps coordinates, ως πλατεία Ελευθερίας. Επίσης, πρέπει να υπογραμμιστεί η διάκριση μεταξύ των Εμμ. και Μανώλη Παπαμανώλη, που η γειτνίαση των φερόμενων με τα ονόματά τους οδών, στα όρια των περιοχών Ανάληψης και Δασκάλων, οδηγεί σε σύγχυση και σε μεταξύ τους ταύτιση. Γι' αυτόν τον λόγο παραθέτουμε τα βιογραφικά τους σημειώματα, όπως παραδίδονται στο *Οδοιπορικό* του Ν. Νικολάου, βιβλίο-οδηγό του παρόντος εγχειριδίου.

Ο Εμμανουήλ Παπαμανώλης (1919-1943) (36.4302, 28.2205) καταγόταν από την Όλυμπο Καρπάθου. Φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών συμμετείχε

ενεργά σε συλλαλητήρια των Δωδεκανησίων για την απελευθέρωση. Για τη δράση του αυτή όταν επέστρεψε στη Ρόδο φυλακίστηκε και αργότερα μεταφέρθηκε στην Κάρπαθο, όπου τελούσε υπό αυστηρή επιτήρηση. Πολέμησε στο αλβανικό μέτωπο, ενώ μετά την κατάρρευσή του συνελήφθη από τους Ιταλούς και στάλθηκε στο στρατόπεδο αιχμαλώτων στο Udine της Ιταλίας. Από εκεί μεταφέρθηκε στις φυλακές Αβέρωφ και κατόπιν στις φυλακές της Ρόδου. Καταδικάστηκε δις εις θάνατον και πέθανε στις 30 Ιουνίου του 1943, από βασανιστήρια των Ιταλών.

Ο Μανώλης Παπαμανώλης (1912-1990)   36.4299, 28.2198), εκπαιδευτικός (μαθηματικός) με αντιστασιακή δράση από τη Σορωνή Ρόδου, διακρίθηκε για την αντιστασιακή του δράση και γι αυτό εξορίστηκε το 1939. Μέλος της Δωδεκανησιακής Νεολαίας Αθηνών, κατατάχθηκε στο Σύνταγμα Δωδεκανησίων το Νοέμβριο του 1940. Το 1941-1944 οργανωμένος στο ΕΑΜ, πήρε ενεργό μέρος στην εθνική αντίσταση και το 1945 επέστρεψε στη Ρόδο και διορίστηκε στο Βενετόκλειο. Το 1947 συνελήφθη από την ασφάλεια Ρόδου για τα αριστερά του φρονήματα και φυλακίστηκε στην Αθήνα επί 4 μήνες. Διετέλεσε γυμνασιάρχης του Βενετόκλειου τη διετία 1965-67, απολύθηκε από τη δικτατορία και ενώ δικαιώθηκε από το Συμβούλιο Επικρατείας, παραιτήθηκε. Ασχολήθηκε με την ιστορία της Ρόδου, ιδιαίτερα της ιπποτικής περιόδου και με την αστρονομία. Βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών (1989) για το έργο του «Εύδοξος και Ηρακλείδης, δύο εταίροι του Πλάτωνος. Βίος και έργα».

Ημερολόγιο

27 Απριλίου 1915

Αγαπητό ημερολόγιο, γεια σου! Από σήμερα θα φιλοξενείς κομμάτια της ζωής μου. Είμαι πλέον δέκα χρονών, ο κόσμος γύρω μου αλλάζει, τα γεγονότα τρέχουν και νιώθω την ανάγκη να τα καταγράψω. Θέλω να συγκρατήσω στη μνήμη μου πράγματα και συμβάντα που μου προκαλούν εντύπωση και που η διαίθησή μου, μού λέει ότι ίσως αποδειχθούν σημαντικά για μένα και για το μέλλον. Όπως και να χει, μπορεί σ' αυτά να βρουν κάποιο ενδιαφέρον τα παιδιά και τα εγγόνια μου. Ξέρω ότι είναι αστείο να αναφέρω κάτι τέτοιο σε τόσο νεαρή ηλικία, γι' αυτό θα πω μόνο ότι ελπίζω οι απόγονοί μου να εξακολουθούν να ζουν στον ίδιο τόπο και να είναι σε θέση να με διαβάσουν και να καταλαβαίνουν τη γλώσσα μου. Γιατί η γλώσσα σε συνθήκες ανελευθερίας και

κατοχής, συχνά μαραζώνει. Θα εξηγήσω αμέσως τι εννοώ. Γεννήθηκα στη Ρόδο, στο μαράσι της Αγ. Αναστασίας. Τα Δωδεκάνησα τη χρονιά της γέννησής μου ανήκαν στην Τουρκία και ονομάζονταν Νότιες Σποράδες. Σ αυτά ανήκαν η Κάσος, η

Κάρπαθος, η Χάλκη, η Τήλος, η Νίσυρος, η Σύμη, η Κάλυμνος, η Λέρος, το

Καστελλόριζο, η Πάτμος, η Αστυπάλαια και η Ικαρία. Η Ρόδος και η Κως δεν συμπεριλαμβάνονταν. Η Ρόδος ήταν πρωτεύουσα του βιλαετίου του Αρχιπελάγους, που είχε 4 σαντζάκια (της Ρόδου, της Μυτιλήνης, της Χίου και της Λήμνου). Καθώς οι Τούρκοι είχαν διώξει τον ελληνικό πληθυσμό από το Κάστρο, η οικογένειά μου εγκαταστάθηκε στην περιοχή της ενορίας της Αγ. Αναστασίας, που εξελίχθηκε σε συνοικία. Ήταν μια από τις επτά εκκλησίες που αναστηλώθηκαν ή ξαναχτίστηκαν. Η παλιά πόλη περιβαλλόταν από ένα απέραντο νεκροταφείο Τούρκων και το Παλάτι των Ιπποτών ήταν φυλακή Ελλήνων – και όχι μόνο- αγωνιστών, που είχαν εναντιωθεί στον τούρκικο ζυγό. Θυμάμαι μια φορά, όταν ήμουν - δεν ήμουν 5 χρονών, είχα συνοδεύσει τον πατέρα μου στο παζάρι στην παλιά πόλη της Ρόδου, όπου διατηρούσαμε κατάστημα. Όμως έπρεπε μέχρι τη Δύση του ήλιου να έχουμε βγει έξω από τα τείχη. Έπεφτε ο ήλιος λοιπόν κι εμείς είχαμε φτάσει περίπου στην Πύλη D' Amboise, όταν ο πατέρας μου θυμήθηκε ότι είχε ξεχάσει στο μαγαζί το κρέας, που έπρεπε να πάμε στη μητέρα για να μαγειρέψει. Έτρεξα πίσω να το πάρω, αλλά γυρνώντας διαπίστωσα ότι οι πύλες είχαν σφαλίσει. Πανικοβλήθηκα. Ευτυχώς όμως που είχα ένα καλό φίλο, ένα Εβραίοπουλο, και βρήκα καταφύγιο στο σπίτι του, στην Εβραϊκή συνοικία, αλλιώς ποιος ξέρει τι θα ακολουθούσε... Οι Εβραίοι ζούσαν στην παλιά πόλη από την εποχή των Ιπποτών, αλλά είχαν διωχθεί κάποτε από τον Μάγιστρο D' Aubusson. Ξαναγύρισαν το 1523 και από τότε τους δόθηκε το προνόμιο να κατοικούν στην ίδια συνοικία μέχρι σήμερα.

Με το που ανέβηκαν οι Νεότουρκοι στην εξουσία, το 1908, έπαψαν τα προνόμια που απολάμβαναν τα άγωνα νησιά του ΝΑ Αιγαίου, μεταξύ των οποίων και η απαλλαγή των κατοίκων τους από τη στράτευση έναντι χρηματικού αντιτίμου. Η υποχρεωτική στράτευση που επιβλήθηκε, οδήγησε σε ομαδική φυγή και μετανάστευση προς την κυρίως Ελλάδα, την Αμερική και άλλες χώρες. Μερικές χιλιάδες Δωδεκανησίων έφτασαν και εγκαταστάθηκαν σε μια πολιτεία της Φλόριδας, το   36.4481, 28.2236, η οποία διέθετε μεγάλους αφάρετους σφουγγαρότοπους. Εκεί συνέχισαν να

ασκούν την τέχνη του σφουγγαριού, νοσταλγώντας την πατρίδα. Ανάμεσά τους ήταν κι ο θεός μου ο Νικόλας που ζούσε στην Κάλυμνο. Δεν τον γνώρισα ποτέ. Έφυγε τη χρονιά που γεννήθηκα. Μεγαλώνοντας όμως και μέχρι σήμερα που γράφω αυτό το ημερολόγιο, σκέφτομαι τη χαρά της μητέρας, κάθε φορά που παίρνει γράμμα του. Ήταν ο αγαπημένος της αδελφός. Μαζί του έφυγε και ο   36.4254, 28.2126, ο μεγάλος γιος μιας φιλικής μας οικογένειας. Μόνο που εκείνος κίνησε για άλλο σημείο της αμερικάνικης ηπείρου. Έφτασε στη χώρα αυτού του καινούριου χορού που ξετρελαίνει τους καθωσπρέπει Ευρωπαίους. Το λένε τάνγκο και ξεκίνησε από τους μετανάστες και τις λαϊκές γειτονιές. Δεν ξέρω βέβαια, αν ο κος Φιλήμονας με τις σκοτούρες που έχει, θα έχει όρεξη να ασχολείται με χορούς εκεί κάτω....

Μετά τους Τούρκους, ήλθαν οι Ιταλοί. Ξώφαλτσα κατά κάποιον τρόπο. Ξεκίνησαν, λέει, το Σεπτέμβριο του 1911 κάνοντας απόβαση στη Λιβύη για να διώξουν τους Τούρκους. Για να μην ανεφοδιάζονται οι Τούρκοι από τη Λιβύη και για να κάμψουν την αντίστασή τους, επιτηρούσαν τα παράλια της Μικράς Ασίας. Για πιο αποτελεσματική επιτήρηση σκέφθηκαν να καταλάβουν τα Δωδεκάνησα. Έτσι έφτασαν σε μας, που μάλλον ήμασταν ο πιο εύκολος στόχος. Στις 15 Απριλίου του 1912, 15 πολεμικά ιταλικά πλοία περιέζωσαν τη Ρόδο και το πρωινό εκείνο ο Ιταλός στρατηγός Giovanni Ameglio αποβίβασε 15 χιλιάδες Ιταλούς στρατιώτες στο Φαληράκι.

Το αστείο είναι ότι αρχικά ήμασταν ενθουσιασμένοι με την άφιξή τους. Θυμάμαι ότι όλος ο κόσμος είχε μαζευτεί στην πύλη του Αγ. Ιωάννη, μια Κυριακή του Μάη του 1912 και ζητωκραυγάσαμε, καθώς οι Ιταλοί έμπαιναν θριαμβευτές στην πόλη!!! Ο στρατηγός τους, ο Αμέλιο μας είχε υποσχεθεί «πολιτισμό, δικαιοσύνη και πρόοδο», κατά πως λέγαν όσοι καταλάβαιναν. Εγώ μόνο ένα σύνθημά του είχα «πιάσει» και το επαναλάμβαναν τραγουδάκι: *Viva la Grecia!*

Αλλά δυστυχώς, σύντομα διαψευστήκαμε ξανά! Την επόμενη κιόλας χρονιά άρχισαν οι διώξεις ενάντια σε όσους τολμούσαν να αναπτύξουν εθνική δράση. Η εξορία ήταν

καθημερινή πρακτική. Ανάμεσα σε όσους διώχθηκαν ήταν και ο γιατρός μας, ο κος   36.4263, 28.2117.

Και επανέρχομαι στο σχόλιο που είχα κάνει νωρίτερα, σχετικά με τη γλώσσα μας. Μια γλώσσα για να επιβιώσει πρέπει να μεταδίδεται συστηματικά και σωστά μέσω της εκπαίδευσης. Αλλά η εκπαίδευση στα δικά μας νησιά είναι υποτυπώδης και πολύ λίγος κόσμος, ακόμα και από τους αστούς, γνωρίζει γραφή και ανάγνωση. Η κατάσταση της παιδείας μας στη Ρόδο έχει ως εξής: Αρχικά λειτουργούσαν μόνο το   36.4372, 28.2280, που είχε χτιστεί κατόπιν εντολής στη διαθήκη του Παύλου Καζούλλη το 1887, η Αστική Σχολή και η Γαλλική Σχολή Φρερ. Σήμερα υπάρχει και η   36.4515, 28.2209, μόλις από το 1911, που προσφέρει βασική εκπαίδευση και είναι κληροδότημα των αδελφών που έδωσαν το όνομά τους σ αυτήν. Λειτουργεί ακόμα κι ένα δημοτικό στη συνοικία των Αγ. Αναργύρων, εκεί που φοιτώ εγώ. Αυτά είναι τα μοναδικά εκπαιδευτικά ιδρύματα σε ολόκληρη την πόλη. Και δεν φτάνει η ανεπάρκεια των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, οι Ιταλοί με τις επεμβάσεις τους επιδιώκουν να ελέγχουν και το περιεχόμενο των σπουδών μας. Πρόσφατα γύρισε από την εξορία, που του είχαν επιβάλει γιατί αντιδρούσε σ αυτό, ο πρόεδρος της σχολικής Εφορείας των Κεντρικών Σχολών Ρόδου, ο κος   36.4263, 28.2117. Η γλώσσα μας, αναμφίβολα, χρωστάει πολλά στη Δημογεροντία και την Ορθόδοξη Χριστιανική Κοινότητα της Ρόδου, με επικεφαλής τον Μητροπολίτη, που χωρίς τις ενέργειές τους, ίσως να είχαμε χάσει εντελώς και την εθνική μας συνείδηση. Πολλοί διακεκριμένοι συμπολίτες μας είναι μέλη της Δημογεροντίας, όπως ο κος   36.4248, 28.2122. Αυτός, εκτός των άλλων, είναι και ιδρυτικό μέλος του μεγάλου μας Γ.Σ., του Διαγώρα, που ιδρύθηκε τη χρονιά της γέννησής μου, το 1905, από μια ομάδα 18 νέων. Πώς προέκυψε ο Διαγώρας; Είναι και αυτός μια μορφή αντίστασης. Αυτο-οργανωνόμαστε σε σωματεία και συλλόγους, για να κρατάμε ζωντανή την επαφή με τη γλώσσα, την ιστορία και τις παραδόσεις μας και ταυτόχρονα για να ψυχαγωγούμαστε. Ο Σύλλογός μας είναι το κέντρο της εθνικής, κοινωνικής, πολιτιστικής και αθλητικής ζωής της Ρόδου. Είναι ο πυρήνας της

συντήρησης της εθνικής συνείδησης και της προετοιμασίας για την αποτίναξη του ξένου ζυγού. Λειτουργεί νυχτερινή σχολή για αναλφάβητους, οργανώνει διαλέξεις, εκδίδει βιβλία, διατηρεί βιβλιοθήκη, διαθέτει τμήμα μουσικής, θεάτρου, προσκοπισμού και εκδρομικό.

Εγώ φέτος γράφτηκα στο προσκοπικό τμήμα του. Ο προσκοπισμός ήλθε στην Ελλάδα πριν 5 μόλις χρόνια, αλλά από τότε έχουν ιδρυθεί πολλά σωματεία, μεταξύ των οποίων και αυτό της Ρόδου. Αχ, πόσο μου αρέσει η χακί στολή μου με το κοντό παντελόνι και το πλατύγυρο καπέλο και πόσο είχα συγκινηθεί όταν με δέχθηκαν και διάβασα δυνατά τον όρκο:

Υπόσχομαι στην τιμή μου
να εκτελώ το καθήκον μου προς το Θεό και την Πατρίδα
να βοηθώ κάθε άνθρωπο σε κάθε περίπτωση και
να τηρώ το Νόμο των Προσκόπων.

Πρόεδρος του πρώτου Δ.Σ. του ήταν ο τότε διευθυντής της Αστικής Σχολής και τωρινός διευθυντής του Γυμνασίου, που σε λίγα χρόνια ελπίζω να φοιτήσω, ο κος   36.4310, 28.2248. Θυμάμαι που όλη η πιτσιρικάριά μαζευόμασταν και παρακολουθούσαμε τις εργασίες ανέγερσης του κτιρίου, το οποίο στα παιδικά μας μάτια φάνταζε μυθικών διαστάσεων και ονειρευόμασταν τη μέρα που θα διαβούμε την πόρτα του ως μαθητές. Επειδή όμως φωνάζαμε και ανακατευόμασταν με τους εργάτες, ο κος   36.4261, 28.2141, ο εργολήπτης, ο οποίος επιστατούσε, μας έδιωχνε για να μην συμβεί κανένα ατύχημα.

Θυμάμαι ακόμα τη μέρα που οι γονείς μου με είχαν πάρει στα εγκαίνια του σχολείου και δεν καταλάβαινα σχεδόν τίποτα από το λόγο του Γυμνασιάρχη: "Το Γυμνάσιό μας είναι ο φωτοβόλος πυρσός, όστις θα παράσχη το αείζων και θαλπερόν της παιδείας φως εις την επί αιώνας εν τω σκότῳ της αμαθείας καθεύδουσαν νύμφη του Ηλίου...». Ο μπαμπάς μου μού είχε εξηγήσει ότι η καθεύδουσα νύμφη ήταν η Ρόδος που κοιμόταν και τώρα λέει θα αφυπνιζόταν πνευματικά κι εγώ ο κακομοίρης, ούτε το «αφυπνιζόταν» κατάλαβα, αλλά σώπασα.....

Το σχολείο αυτό είναι ένα κόσμημα για την παιδεία μας στη Ρόδο. Θεμελιώθηκε πριν λίγα χρόνια, στις 18/31 Ιανουαρίου 1909¹. Από το 1912-13 λειτουργεί ως ισότιμο με τα ελληνικά γυμνάσια με τα προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας της Ελλάδας. Εδώ εργάζονται σπουδαίοι καθηγητές, όπως ο Πανταλέων Παντελίδης. Οι ιδρυτές του, οι αείμνηστοι   36.4373, 28.2340 θεωρούνται από τους μεγάλους μας ευεργέτες. Εγώ τουλάχιστον τους ευγνωμονώ βαθύτατα, γιατί εκτός των άλλων, με γλύτωσαν από το καθημερινό κουβάλημα νερού. Στην γειτονία μας, την Αγ. Αναστασία δεν υπήρχε κοντινή κρήνη και έπρεπε να περπατάμε μεγάλη απόσταση ως το Μαντράκι και να γυρίζουμε φορτωμένοι με κουβάδες νερό, που βάραιναν τους παιδικούς μας ώμους. Τώρα όμως, χάρη στους ευεργέτες μας, έχουμε τη δική μας κρήνη στη γειτονιά μας.

¹ Η διπλή ημερομηνία αντιστοιχεί στο Ιουλιανό και το Γρηγοριανό ημερολόγιο αντίστοιχα, το οποίο δεύτερο εφαρμόστηκε στην Ελλάδα το 1923.

Επιστρέφω όμως στο θέμα της γλώσσας και της εθνικής ταυτότητας, που ευτυχώς εμείς, οι κάτοικοι των νησιών, τα κρατήσαμε ζωντανά. Με το που οι Ιταλοί κατέλαβαν ένα -ένα τα Δωδεκάνησα, η ψευδαίσθηση ότι είχαν έλθει ως απελευθερωτές από τον τούρκικο ζυγό, κράτησε λίγο. Ήδη από την πρώτη χρονιά – θυμάμαι αμυδρά- έγινε μια μεγάλη συγκέντρωση στην Πάτμο, το «Παννησιωτικό Συνέδριο», όπως έλεγαν οι μεγάλοι, που κρυφάκουγα τις κουβέντες τους. Εκεί αποφασίστηκε να δημιουργηθεί μια ενιαία «Πολιτεία του Αιγαίου» με σκοπό αργότερα την ένωση με την Ελλάδα. Όλοι τότε νόμιζαν πως το όνειρο θα γινόταν πραγματικότητα, αλλά το μόνο που έγινε, ήταν οι Ιταλοί να αρχίσουν να δείχνουν τα δόντια τους....τις προθέσεις τους ήθελα να πω, με μια σειρά από απαγορεύσεις και διώξεις.

Από τις πρώτες κινήσεις τους ήταν η καθαίρεση του Δημάρχου μας. Πριν λίγα χρόνια, το Νεοτουρκικό Σύνταγμα μάς είχε επιτρέψει να διενεργούμε Δημοτικές εκλογές. Έτσι αναδείξαμε τον πρώτο Έλληνα δήμαρχό μας, τον   36.4390, 28.2182. Δεν έμεινε όμως πολύ σ αυτό το αξίωμα, γιατί τον έπαυσαν οι Ιταλοί, μετά τα επεισόδια που ακολούθησαν την απαγόρευση των Ιταλών να γίνει η τελετή της ρίψης του σταυρού στα Θεοφάνεια. Αυτό βέβαια δεν ήταν παρά η αφορμή. Η πραγματική αιτία ήταν η συνθήκη Ouchy, που είχαν υπογράψει οι Ιταλοί με τους Τούρκους τον Οκτώβριο του 1912, σύμφωνα με την οποία οι Ιταλοί θα μας επέστρεφαν στους Τούρκους, αν αυτοί με τη σειρά τους απέσυραν τα στρατεύματά τους από την Τρίπολη και την Κυρηναϊκή. Δυο γάιδαροι μαλώνανε σε ξένο αχυρώνα που λένε....

Κι ενώ εμείς προσπαθούσαμε να απαλλαγούμε από τους Ιταλούς, στην κυρίως Ελλάδα άλλα κοσμοϊστορικά γεγονότα συνέβαιναν. Τι;;; ΠΟΛΕΜΟΣ και μάλιστα όχι ενός εναντίον ενός, αλλά πολλών κρατών μαζί ενάντια στην Τουρκία. Τον είπαν Α΄ Βαλκανικό, -γιατί μετά ακολούθησε και δεύτερος, με άλλο σχηματισμό-. Αυτό μας έδινε ελπίδες. Ο αγώνας της μητέρας Ελλάδας μπορεί να δικαίωνε κι εμάς στο μέλλον και να ερχόταν επιτέλους η πολυπόθητη Ένωση. Γι αυτό, ο συμπατριώτης μας, ο   36.4523, 28.2223, που είχε μεγάλη περιουσία από εμπορικές επιχειρήσεις στην

Αίγυπτο, έκανε μια πολύ μεγάλη χρηματική δωρεά στον ελληνικό στρατό και μάλιστα κατετάγη και ο ίδιος εθελοντής. Τέτοια παλληκάρια βγάζει η Ρόδος. Όχι, παίζουμε.....

Αλλά δυστυχώς, οι πόλεμοι δεν κερδίζονται μόνο στα πεδία των μαχών. Οι ισχυροί επιβάλλουν τους όρους του παιχνιδιού. Έτσι, ακόμα κι όταν οι Τούρκοι αποχώρησαν από την Τριπολίτιδα, οι Ιταλοί δεν έφυγαν από τα νησιά μας. Μας κράτησαν ενέχυρο και σ' αυτήν την κατάσταση είμαστε ακόμη. Και όχι μόνο μας επιβάλλουν την κατοχή τους, αλλά προβάλλουν και τις πιο παράλογες απαιτήσεις, όπως το να αρνηθούμε τα σύμβολα και τη σημαία μας.

Το Μάη του 1913, καθώς ο Αμέλιο περνούσε έξω από τη Νίσυρο, με το θωρηκτό Πίζα και κατευθυνόταν προς την Ιταλία, παρατήρησε ψηλά στο μοναστήρι της Σπηλιανής στο κάστρο, μια ελληνική σημαία να κυματίζει. Ο αθεόφοβος σταμάτησε το πλοίο κι έδωσε διαταγή να την κατεβάσουν. Τέτοιο μένος έχουν όταν βλέπουν τη γαλανόλευκη. Από την αρχή εξάλλου φάνηκαν οι προθέσεις τους, να εξοντώσουν με κάθε τρόπο το ελληνικό στοιχείο και ξεκίνησαν κάνοντάς μας οικονομικό πόλεμο, δίνοντας προμήθειες σε Εβραίους και Ιταλούς εμπόρους ή προσλαμβάνοντας σε υπηρεσίες Εβραίους και Οθωμανούς. Έτσι, οι Έλληνες έμποροι κλαίνε πάνω από τα προϊόντα τους που μένουν αδιάθετα και χαλάνε....Τις προάλλες ο κυρ Γιάννης, που έχει το γενικό εμπόριο στη γειτονιά, έδωσε όσο όσο ένα βαρέλι σαρδέλες, που ήταν απούλητες καιρό. Αγόρασε κι η μητέρα μου και κάθε τόσο μας τις σερβίρει για συμπλήρωμα με το μεσημεριανό...

Μετά τον Αμέλιο ήλθε για λίγους μήνες ως διοικητής ο Francesco Marchi και τον Απρίλιο του 1914, ο Γιοναππί Croce. Αυτός φάνηκε από την αρχή αποφασισμένος να πάρει σκληρά μέτρα εναντίον μας. Απαγόρευσε να έρχονται εκπαιδευτικοί από την Ελλάδα, απαγόρευσε τον εθνικό μας ύμνο, την ανάρτηση της σημαίας μας σε δημόσιο χώρο, τα ελληνικά πλοία στα λιμάνια μας και πόσα ακόμη.... Ακόμα και την αλιεία του σφουγγαριού απαγόρευσε, με αποτέλεσμα οι Καλύμνιοι να πεινάσουν. Ο μισός πληθυσμός αναγκάστηκε να ξενιτευτεί. Η απόγνωση του πληθυσμού έφτανε σε παράκρουση. Πολλές έγκυες γυναίκες αυτοκτονούσαν πέφτοντας στη θάλασσα. Από την άλλη, η απαγόρευση για τους εκπαιδευτικούς δεν ίσχυσε, χάρη στις ενέργειες του

μητροπολίτη Αποστόλου Τρύφωνος. Όμως όλοι αντιληφθήκαμε καθαρά ότι οι Ιταλοί σκόπευαν να κάνουν ό,τι μπορούν για να χάσουμε την ταυτότητά μας και να μας αποξενώσουν από τις ρίζες μας.

3 Σεπτεμβρίου 1915

Αγαπητό ημερολόγιο, σήμερα που σου γράφω, είμαστε στην εξής δεινή κατάσταση: πέρσι ξέσπασε ο μεγαλύτερος πόλεμος που έχει ποτέ συγκλονίσει την ανθρωπότητα. Ο Μεγάλος πόλεμος, όπως τον αποκαλούνε. Ξεκίνησε στη Σερβία με τη δολοφονία ενός Αυστριακού Δούκα και έχουν σ' αυτόν ανακατευθεί τόσα πολλά κράτη που έχω χάσει τον λογαριασμό. Αυτό που ξέρω είναι ότι οι Ιταλοί από χθες ακόμα, πολεμάνε στο πλευρό της Entente, δηλαδή των Άγγλων, Γάλλων, Ρώσων και μερικών άλλων ενάντια στην Αυστροουγγαρία και τη Γερμανία. Φημολογείται ότι υπέγραψαν μυστική συμφωνία με την Entente, δηλαδή του συμμάχους, να συνταχθούν μαζί τους με αντάλλαγμα τα νησιά μας. Η Ελλάδα είναι ακόμη ουδέτερη, αν και ο Βενιζέλος επέμενε να μπει στον πόλεμο με τους Συμμάχους. Ο βασιλιάς όμως, δεν θέλει. Στο μεταξύ, μεταξύ σφύρας και

άκμονος, ανάμεσα δηλαδή στην ιταλική κατοχή των νησιών και του πολέμου που μαίνεται, έχουμε και ένα ευχάριστο.

Σήμερα κυκλοφόρησε η εφημερίδα Ροδιακή και επιτέλους- απ'

ό,τι λένε οι μεγάλοι- θα έχουμε το δικό μας έντυπο, που παρά τις όποιες παρεμβάσεις

Conto Corrente Posta Italiana

ΡΟΔΙΑΚΗ

PERIODICO SETTIMANALE

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ.

<p>ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΕΤΗΣΙΑΣ Διά τήν "Ρόδον" και τὰ Δοκίμια Φρ. 10. Διά τὸν "Εσπερινόν" 12,5 Δι' Ἀποστολῆν Δολ. 2,5 *Ἐξόφλος κατ' ἀνάγκην.</p>	<p>ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ: Ε. Σ. ΚΑΛΑΜΠΙΚΗΣ & Κ. Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Ε. Σ. ΚΑΛΑΜΠΙΚΗΣ DIRETTORE E GERENTE RESPONSABILE: EM. CALAMBIKIS ΓΡΑΦΕΙΑ: ΠΑΤΕΡΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ. Τοπογράφον ὁ «ΝΑΙΟΣ»</p>	<p>*Ἡ ἀπόδοσις τῶν πρὸς δημοσίους χειρογράφων δὲν εἶναι ἐπισημασμένη. *Ἡ διαφήμισις καὶ διαφήμιση συμφωνοῦνται διακρίτως. *Τῆς ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ «ΡΟΔΙΑΚΗ» RHODES</p>
---	---	--

ΕΤΟΣ Α'. Ἐν Ῥόδῳ Πέμπτη 10 Σεπτεμβρίου 1915 ΑΡΙΘΜΟΣ 2.

<p>ΔΙΑΣΣΕΙΣ</p> <p>Ἐπιθυμοῦντες ὅπως ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐν γένει δικαιοσύνη τοῦ φύλου ἡμῶν γένηται τακτικὴ καὶ ἀκριβὴς ἀνεθέσκαμεν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ἀνά τὸν ἐμπορικόν κύκλον τῆς ἡμετέρας καὶ ἡμετέρας φίλων κ. Σάββαν Ἡεταπυρέου πρὸς τὸν ἔδωκεν ἡ ἀπευθύναντες πᾶσι καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀφορῶ-</p>	<p>ἐ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ γραφείου, οὗ ἡ λύσις παρουσίαν ἀρκετῆς δυσκολίας καθόσον ἡρο συνδεδεμένοι με οικονομικά συμφέροντα τῆς Κοινότητος τῆς Πρωτεύουσας καὶ ἐνδοχόμῳ ἡμετέρας λύσις αὐτοῦ θὰ παρεβλάπτε ἀπαισιόματα σοβαροῦς τὰ κοινοτικά ταῦτα συμφέροντα, ὡς καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν Ἐκπαιδευτηρίων αὐτῆς. Δι' ὅ φρονιμῶς ἡ Α.Σ. ἀνέβηκε τὴν ἐπὶ τούτου συζήτησιν εἰς ἐπιτετέτερον χρόνον, ἵνα δοθῆ καιρὸς εἰς τὰ ἐλεγγόμενα τότε Ἐπαρχιακά σωματεία νὰ με-</p>	<p>μενὸν ἐγισμῶν ἢ συμφέρον αὐτῶν, νὰ παύσων ἀντιδρῶσαι εἰς τὸ ἐπίστονον καὶ δὴσ κολον πράγματι ἔργον, ἅπαρ ἀνέλαβον τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐλεγγόμενα Σωματεία, ἅπαντα πολ- κισ χάριν αὐτοῦ θυσιαῖοναι καὶ χρόνον καὶ ἰδιωτικά συμφέροντα, καὶ ἐν ἀμοιβαίῃ πρὸς τὰς λοιπὰς Κοινότητας ἀλληλεγγύῃ καὶ ἀδελφικῇ ἀγάτῃ νὰ ἐξυρισκοῦσιν ἐδαφοσιν ἐνοήσεως καὶ συμβιβασμοῦ τῶν συμφερόν- των αὐτῶν ἐπὶ τῆ βάσει πάντοτε τοῦ Ἐπ. Κανονικοῦ ἐπιβοηθοῦσαι οὕτω καὶ τὸ ἔρ- γον τῶν Ἐπαρχ. Σωματείων. Σ.Σ. 81. 2.</p>
--	---	--

και τη λογοκρισία των Ιταλών, θα εκπροσωπεί τη φωνή των Δωδεκανησίων. Ο εκδότης της, ο κος   36.4373, 28.2357, είναι αξιέπαινος γιατί έτσι βοηθά στη συσπείρωση του λαού μας. Φυσικά είχαμε και νωρίτερα τύπο, από την Τουρκοκρατία ακόμη, όταν κυκλοφορούσε η εφημερίδα Ρόδος, που το 1911 μετονομάστηκε σε Νέα Ρόδος. Αυτή εξακολουθεί να κυκλοφορεί και αποτελεί επίσης ένα ακόμη μέσο στην υπηρεσία του εθνικού σκοπού. Ο εκδότης της, ο κος   36.4375,28.2341, κρατά σθεναρά γραμμή ενάντια στα ιταλικά μέτρα αφελληνισμού.

20 Σεπτεμβρίου 1916

Σήμερα ιδρύθηκε με την υποστήριξη της ιταλικής διοίκησης παράρτημα της μορφωτικής εταιρείας Dante Alighieri, με σκοπό τη διάδοση της ιταλικής γλώσσας και του πολιτισμού. Διπλωματούχοι δάσκαλοι, που ήλθαν από την Ιταλία, καθώς και αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του στρατού θα αναλάβουν το διδακτικό έργο. Αλίμονο! Ας ελπίσουμε να μην φτάσουμε ποτέ να μιλάμε τα ιταλικά και να έχουμε ξεχάσει τα ελληνικά μας!

28 Ιουνίου 1917

Όλοι παρακολουθούμε τις εξελίξεις με κομμένη την ανάσα. Η Ελλάδα προσχωρεί στον πόλεμο. Ήδη από τις 16 Αυγούστου του 1916, ο Βενιζέλος βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη επικεφαλής του Κινήματος της Εθνικής Αμύνης. Η Ελλάδα είχε κοπεί στα δύο. Ο Βενιζέλος οργάνωνε τις μεραρχίες για τον πόλεμο, μεταξύ των οποίων και του Αρχιπελάγους. Η προσωρινή Κυβέρνηση του Βενιζέλου είχε κηρύξει τον πόλεμο από τις 24 Νοεμβρίου. Στην προσπάθεια των Συμμάχων να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τη νότια Ελλάδα, τα Γαλλικά θωρηκτά μπήκαν στον Πειραιά και αποβίβασαν 3000 άνδρες, ενώ βομβάρδισαν περιοχές της Αθήνας γύρω από το Στάδιο και κοντά στα Ανάκτορα.

Μετά από το τελεσίγραφο των συμμάχων ο βασιλιάς αποσύρθηκε από το θρόνο, χωρίς να παραιτηθεί τυπικά, πριν από λίγες μέρες και έφυγε στην Ελβετία, αφήνοντας στη θέση του το δευτερότοκο γιο του, Αλέξανδρο. Ο Βενιζέλος κατέβηκε στην Αθήνα και σχημάτισε κυβέρνηση στις 13 Ιουνίου. Στις 15 Ιουνίου κήρυξε τον πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις, επισημοποιώντας την προηγούμενη πράξη της προσωρινής κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης.

25 Απριλίου 1918

Αγαπητό ημερολόγιο, σε έχω εγκαταλείψει εδώ και καιρό, αλλά ο λόγος είναι σοβαρός. Όσο διαρκεί αυτός ο τρομερός πόλεμος στην Ευρώπη, εμείς εδώ πεθαίνουμε άδοξα, όχι στα πεδία των μαχών, αλλά από πείνα. Οι τιμές των τροφίμων έχουν φτάσει στα ύψη. Ψάχνουμε χαρούπια για να ξεγελάσουμε την πείνα μας. Κάθε μέρα βγαίνω από το πρωί σε αναζήτηση τροφής. Μαζεύω χόρτα όπου βρω, καλλιεργώ με τη μητέρα μου έναν μικρό κήπο, ψαρεύω ή ανταλλάσσω τα δικά μας με άλλα προϊόντα. Το συσσίτιο είναι πεινιχρό έως ανύπαρκτο. Και δεν μας έφταναν αυτά, στις 21 του μήνα βγήκε κι ένα κυβερνητικό διάταγμα, που απαγόρευσε στους αγρότες να πουλάνε ό,τι τους περισσεύει, διατάζοντάς τους να παραδίνουν το πλεόνασμά τους στην επισιτιστική επιτροπή. Σ' αυτήν την επιτροπή όμως είναι τα στελέχη της, ή τόσο χορτάτοι ή τόσο ανίκανοι, που τα δημητριακά και τις πατάτες που επιτάσσουν από τους αγρότες μας και μας τα στερούν, φτάνουν σάπια στα κοινοτικά καταστήματα των Ιταλών, εξαιτίας των καθυστερήσεων. Ακόμα και τα κρεμμύδια μας μάς τα παίρνουν και τα στέλνουν στο συμμαχικό στρατό στη Θεσσαλονίκη. Στις φυλακές της Ρόδου έχουν φτάσει πάνω από 600 άνδρες και γυναίκες από την Κάλυμνο, επειδή τόλμησαν να πουν ότι πεινάνε τα παιδιά τους. Από πού λοιπόν, καλό μου ημερολόγιο να αντλήσω κουράγιο να γράφω τα ανείπωτα, ενώ το στομάχι μου γουργουρίζει;

18 Ιανουαρίου 1919

Όλοι μας έχουμε στραμμένα τα βλέμματα στο Παρίσι. Οι αντιπρόσωποι των νικητήριων δυνάμεων έχουν μαζευτεί στο Παρίσι από τον προηγούμενο μήνα, για να αποφασίσουν την καινούρια μοιρασιά του κόσμου. Εκεί βρίσκεται και ο πρωθυπουργός μας, ο Βενιζέλος, με σκοπό να προωθήσει τις ελληνικές θέσεις. Μαζί του είναι και ο κος   36.4326, 28.2354, ως πληρεξούσιος της Δωδεκανήσου. Είναι σπουδαίος καθηγητής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών και είναι ο πλέον κατάλληλος να αποδείξει την ελληνικότητα των νησιών μας.

Μάθαμε ότι σε όλους τους συνέδρους παραδόθηκαν δύο σπουδαία συγγράμματα που κάνουν περήφανους όλους τους Δωδεκανήσιους και που αναζωπυρώνουν τις ελπίδες μας: «Η Δωδεκάνησος ενώπιον του Συνεδρίου της Ειρήνης» και «Η Δωδεκάνησος αιμόφυρτος ζητά την ελευθερία της». Αυτά τα έργα γράφτηκαν και μεταφράστηκαν στα γαλλικά από τον   36.4366, 28.2356, πρόεδρο του Συλλόγου Δωδεκανησίων Αθήνας και τον Πάρη Ρούσσο, ταμία του και μοιράστηκαν στα μέλη του Παρισινού Συνεδρίου.

16 Φεβρουαρίου 1919

Καλό μου ημερολόγιο, όσο οι εργασίες του Συνεδρίου συνεχίζονται, τις πρώτες μέρες του Φεβρουαρίου, οι Ιταλοί θέλοντας να κερδίσουν τις εντυπώσεις προσπάθησαν να προκαλέσουν τεχνητά επεισόδια στο νησί μας, μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων. Πιο συγκεκριμένα, για να δημιουργήσουν στην Ευρώπη την εντύπωση, ότι οι Τούρκοι της Ρόδου υποδέχονται θετικά την έλευση των Ιταλών, τους διέταξαν να κάνουν συλλαλητήριο με ιταλικές σημαίες και συνθήματα υπέρ της Ιταλίας. Ο Διευθυντής όμως των τούρκικων σχολείων αρνήθηκε να υπακούσει και τον απείλησαν με παύση και κατακράτηση μισθού. Ευτυχώς για μας και για την ηρεμία του νησιού μας, μια μεγάλη μερίδα Τούρκων, έχουν αναπτύξει καλές σχέσεις με τον μητροπολίτη Απόστολο και γι' αυτό έχουν φιλικές σχέσεις περισσότερο με τους Έλληνες, παρά με τους Ιταλούς. Έτσι δεν έπιασε το προβοκατόρικο σχέδιο των Ιταλών.

Δευτέρα 21 Απριλίου. Πάσχα του 1919

Τις παραμονές του Πάσχα, ο Μητροπολίτης Ρόδου, ο Μακαριστός Απόστολος Τρύφωνος, είχε πληροφορηθεί ότι 17 δήμαρχοι απ' όλα τα Δωδεκάνησα, με επικεφαλής τον τότε Ιταλό δήμαρχο της πόλης της Ρόδου, υπέγραψαν έγγραφο με το οποίο πλαστογραφούσαν την θέληση και τους πόθους των κατοίκων της Δωδεκανήσου και παρουσίαζαν ότι, δήθεν, θέλουμε να συνεχισθεί η Ιταλική κατοχή και μάλιστα αυτό το έγγραφο το έστειλαν και στο συνέδριο «Των πέντε» στο Παρίσι, υποστηρίζοντας την διατήρηση της Ιταλικής εξουσίας στα νησιά μας. Γι' αυτό κάλεσε όλους τους παράγοντες και εκπροσώπους του λαού στην Μητρόπολη της Ρόδου και από κοινού αποφάσισαν την Ημέρα του Πάσχα, στην Β' Ανάσταση, σε όλες τις εκκλησίες της Δωδεκανήσου να γίνει ένα ειρηνικό συλλαλητήριο, κρατώντας στα χέρια μας μόνο τις αναμμένες Λαμπριάτικες λαμπάδες μας.

Οι Ιταλικές αρχές, τα είχαν πληροφορηθεί αυτά και έδωσαν διαταγή στους Καραμπινιέρους να παρακολουθούν σε όλες τις εκκλησίες τους χριστιανούς για να μην γίνουν έκτροπα. Στα περισσότερα χωριά της Ρόδου τα συλλαλητήρια για την Ένωση με την Μητέρα Ελλάδα έγιναν, σύμφωνα με όσα αποφασίστηκαν στην Ιερά Μητρόπολη Ρόδου. Στη Λάρδο το οργάνωσε ο   36.4251, 28.2131, που στο μεταξύ είχε γυρίσει από την Αργεντινή. Στη Σύμη, ο   36.4243, 28.2108 κατέβασε την ιταλική σημαία και ύψωσε στον ιστό της Μεγάλης Παναγιάς την ελληνική. Εμείς έτυχε να κάνουμε οικογενειακώς Ανάσταση στη Βιλανόβα², μαζί με κάποιους συγγενείς. Κατά την Β' Ανάσταση βρεθήκαμε να διαδηλώνουμε βροντοφωνάζοντας τον διακαή μας πόθο να ενωθούμε με την Μητέρα Ελλάδα.

Ξαφνικά είδαμε Ιταλούς Καραμπινιέρους να κινούνται απειλητικά εναντίον μας και να προσπαθούν να διαλύσουν την συγκέντρωσή μας. Πρώτοι πιάστηκαν οι δάσκαλοι Κωνσταντίνος Πανταζής και Νικόλαος Μαγκαφάς. Την ώρα που τους οδηγούσαν προς

² Το σημερινό Παραδείσι.

την Χωροφυλακή, όλοι όσοι ήταν στην εκκλησία ακολούθησαν ζητωκραυγάζοντας και απαιτώντας, ή να τους αφήσουν ελεύθερους, ή να συλληφθούν και οι ίδιοι. Μαζί με το πλήθος διαδήλωναν και οι δύο ιερείς, ο Παπά - Ναστάσης και ο   36.4471, 28.2184. Τότε, ένας στρατιώτης έλαβε διαταγή από τον ανώτερό του να χτυπήσει τον Παπά Λουκά, που συχνά «τους έμπαινε στη μύτη». Μπροστά στα έκπληκτα μάτια, τα δικά μου και τόσων άλλων, ο στρατιώτης «ελόγχισε» τον Παπά Λουκά, που έπεσε αιμόφυρτος νεκρός έπειτα από το θανατηφόρο χτύπημα. Είχα πάθει σοκ. Η μητέρα μου με τράβηξε παράμερα σε έναν παράδρομο, για να μην ποδοπατηθώ από το πανικόβλητο πλήθος.

Λίγο πιο πέρα, την ίδια στιγμή, ένας άλλος Ιταλός στρατιώτης χτυπούσε, με τον υποκόπανο του όπλου του, ένα δωδεκάχρονο παιδάκι και μια γυναίκα. Η   36.4489, 28.2167 έτρεξε να ελευθερώσει το παιδί από τα χέρια του Ιταλού, κάνοντάς του συγχρόνως παρατήρηση για την ανανδρική συμπεριφορά του. Όμως, ο στρατιώτης την πυροβόλησε εν ψυχρώ στο στήθος, η οποία, ακόμη και πληγωμένη, προσπάθησε να πάρει από κάτω μια πέτρα, για να πετροβολήσει τον Ιταλό. Τότε, λογχίστηκε πίσω από την πλάτη από άλλους τρεις Ιταλούς στρατιώτες και έπεσε κι αυτή νεκρή. Ακόμα δεν έχω συνέλθει από την ωμή και αδικαιολόγητη βία!

28 Απριλίου 1919

Αγαπητό ημερολόγιο, ο κόσμος έχει γυρίσει ανάποδα. Πώς είναι δυνατόν, αντί να τιμωρηθούν αυτοί που δολοφόνησαν αθώους, να έχουν το θράσος να συγκαλούν έκτακτο ιταλικό στρατοδικείο για τους συλληφθέντες; Οι ανάνδρικοι κατακτητές τολμούν να δικάσουν τους αθώους διαδηλωτές του συλλαλητηρίου, ως εθνικά επικίνδυνους. Η δίκη είναι πολύ σοβαρή. Ευτυχώς πρόκειται να τους αντιπροσωπεύσει και να τους υπερασπιστεί ένας σημαντικός δικηγόρος συμπολίτης μας, που υπήρξε και από τους πρωτεργάτες της διοργάνωσής του, ο κος   36.4250, 28.2125. Εύχομαι να απονεμηθεί δικαιοσύνη και να αθωωθούν!

29 Ιουλίου 1919

Αγαπητό μου ημερολόγιο, σίγουρα ο Παπαλουκάς και η κα Ανθούλα θα μας κοιτάνε από τον ουρανό δικαιωμένοι και θα χαμογελούν. Μετά τα επεισόδια, η κοινή γνώμη έστρεψε το βλέμμα της στα νησιά μας. Αυτό το εκμεταλλεύτηκε ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, ο Βενιζέλος, και πίεσε τη διεθνή διπλωματία, με αποτέλεσμα σήμερα να υπογραφεί μια ιστορική συνθήκη που μοιάζει να βάζει τέλος στα δεινά των νησιών μας και να φέρνει προσωρινή ανακούφιση στη Ρόδο μας. Υπογράφηκε με τον Τιττόνι, Υπουργό Εξωτερικών της Ιταλίας, στο Παρίσι συμφωνία που προβλέπει την παραχώρηση των νησιών στην Ελλάδα, εκτός της Ρόδου, στην οποία θα παραχωρηθεί τοπική αυτονομία, μέχρι τη διενέργεια δημοψηφίσματος. Αν και δεν είναι η καλύτερη λύση, η περίπτωση απαιτεί εορτασμό! Θα πάρω τους φίλους μου να βολτάρουμε στο πάρκο του Ροδινού, να κολατσίσουμε με ό,τι έχει ο καθένας μας κάτω από τα αιωνόβια πλατάνια, να χαζέψουμε τα κοκκινόψαρα στη μεγάλη δεξαμενή και γιατί όχι...να πιούμε και ένα ποτηράκι μπονιάτικο κρασί για το καλό!

10 Αυγούστου 1920

Αγαπητό μου ημερολόγιο, είσαι πραγματικά μεγάλη παρηγοριά για μένα όταν έχω ανάγκη να ταξινομήσω τις σκέψεις μου. Σήμερα είναι μια τέτοια μέρα. Για άλλη μια φορά η Ιταλία μάς κορόιδεψε και κατήγγειλε τη συμφωνία αναδρομικά. Τσάμπα πήγαν εκείνοι οι πανηγυρισμοί στο Ροδίμι με την παρέα! Η συνθήκη Βενιζέλου- Τιττόνι δεν εφαρμόστηκε ποτέ, προς μεγάλη μας απογοήτευση. Σήμερα όμως, υπογράφηκε η ιστορική – θέλω να ελπίζω- ελληνο-ιταλική συμφωνία στις Σεβρές, που επαναλαμβάνει τους όρους της προηγούμενης και ορίζει το δημοψήφισμα στη Ρόδο στα επόμενα 15 χρόνια. Έτσι, η Τουρκία παραιτείται από κάθε δικαίωμα για τα Δωδεκάνησα και η Ιταλία το ίδιο, υπέρ της Ελλάδος. Να πανηγυρίσω ή για άλλη μια φορά θα ισχύσει το «όπου ακούς πολλά κεράσια, κράτα μικρό καλάθι;» Πάντως αυτή η είδηση έκανε

πολλούς να αναθαρρήσουν και να γυρίσουν από την εξορία, όπως τον πρώην δήμαρχό μας, τον   36.4390, 28.2182, που γύρισε για να ασκεί δικηγορία στη Ρόδο ξανά.

8 Νοεμβρίου 1922

Αγαπητό μου ημερολόγιο, μη μου θυμώσεις για την μακρόχρονη απουσία μου. Από τη μία, καθώς μεγαλώνω με απορροφά η καθημερινότητα και από την άλλη, συμβαίνουν τόσα πολλά και καταιγιστικά, που συχνά δεν προλαβαίνω να σε ενημερώσω. Ο Σεπτέμβρης που πέρασε ήταν μαύρη σελίδα για τον ελληνισμό. Διαβάζαμε στις εφημερίδες για την άτακτη υποχώρηση του ελληνικού στρατού και τον ξεριζωμό εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων από τα παράλια της Μ. Ασίας. Δεν το χωράει ο νους! Τόσος πόνος, τόσο άδικο! Και μαζί μ' αυτήν την εθνική τραγωδία, βουλιάζανε και οι δικές μας ελπίδες για πάντα! Το όραμα για απελευθέρωση και ένωση με την Ελλάδα απομακρύνεται και μοιάζει πλέον άπιαστο. Ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικών ανακοίνωσε στον Έλληνα πρέσβη στη Ρώμη ότι η Ιταλία, μετά τις εξελίξεις στην Ανατολή, δεν θεωρούσε έγκυρη τη συνθήκη των Σεβρών, σχετικά με την τύχη της Δωδεκανήσου. Λίγες μέρες μετά, στις 31 Οκτωβρίου ο Μπενίτο Μουσολίνι ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Ιταλίας, ενώ ο διοικητής της Ρόδου, κόμης Alessandro De Bosdari, του έστειλε υπόμνημα, επιχειρηματολογώντας για την ανάγκη άμεσης προσάρτησης της Δωδεκανήσου στην Ιταλία.

27 Ιουλίου 1923

Αγαπητό μου ημερολόγιο, σήμερα η διάθεσή μου είναι πένθιμη. Πριν λίγες μέρες υπογράφηκε η Συνθήκη της Λοζάνης. Είμαστε πια και επισήμως «Κτήση» της Ιταλίας. Στις 24 Ιουλίου στη Λοζάνη η Τουρκία παραιτήθηκε οριστικά κάθε δικαιώματος και τίτλου της από τη Δωδεκάνησο και τα νησιά μας παραδόθηκαν στο φασιστικό καθεστώς, καθώς ακόμα και οι Βρετανοί, ικανοποιημένοι με τη Συνθήκη του Λονδίνου που υπέγραψαν με τους Ιταλούς και τη ρύθμιση των συνόρων Κένυας - Σομαλίας,

έπαψαν να δείχνουν ενδιαφέρον για μας. Αχ, ταλαιπωρημένε λαέ, που τόσα χρόνια λαχταράς τη μέρα της Ανάστασης....Το σκοτάδι της σκλαβιάς έπεσε πυκνό!

4 Απριλίου του 1924

Αγαπητό ημερολόγιο, τόσα χρόνια και μια χαρούμενη είδηση δεν αξιώθηκα να γράψω στις σελίδες σου. Και τα πράγματα επιδεινώνονται διαρκώς. Οι ελπίδες εναποτίθενται σε κάποιους άξιους συμπατριώτες μας που διαπρέπουν στο πολιτικό στίβο της Ελλάδας, για να προωθήσουν και να υποστηρίξουν το Δωδεκανησιακό ζήτημα. Ο διακεκριμένος επιστήμονάς μας, ο 36.4366, 28.2356, εκλέχτηκε βουλευτής με το κόμμα των Φιλελευθέρων και βασιζόμαστε πάνω του τα όνειρά μας..... Αλλά μέχρι να γίνει κάτι, δεν ξέρω πως θα καταφέρουμε να επιβιώσουμε. Εδώ και τρία χρόνια έχει ψηφιστεί ένας δασικός νόμος που οδηγεί το Δωδεκανήσιο αγρότη στην καταστροφή. Μας επιβάλλουν να καλλιεργούμε το χωράφι μας μόνο για μία χρονιά και τις επόμενες δύο να κάνουμε αγρανάπαυση. Στο μεταξύ φυτρώνουν μέσα θάμνοι και μικρά πεύκα. Αν τολμήσει κάποιος να τα κόψει και να το καλλιεργήσει ξανά, είναι χαμένος. Οι δασοφύλακες γυρίζουν μέρα νύχτα και κόβουν πρόστιμα με το παραμικρό. Τα πρόστιμα είναι τόσο τσουχτερά που είναι αδύνατον να πληρωθούν. Φτάνουν και τις 3000 λίρες. Κατά το νόμο, τα μισό ποσό πηγαίνει στο ταμείο δασοφυλάκων, των οποίων ο μισθός φτάνει και τις 4000 λίρες, όταν του δασκάλου είναι μόλις 500. Άσε που αν το χωράφι μείνει και τρίτο χρόνο ακαλλιεργητο, περιέρχεται αυτοδίκαια στο δημόσιο και βαφτίζεται δασικό, ενώ ταυτόχρονα γίνονται συνεχώς αναγκαστικές απαλλοτριώσεις για ένα κομμάτι ψωμί. Οι χρεωκοπημένοι αγρότες κατεβαίνουν στην πόλη ψάχνοντας μεροκάματο και προσφέρουν φτηνά εργατικά χέρια στις ιταλικές οικοδομικές επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα να μετατρέπονται σε αντικείμενα στυγνής εκμετάλλευσης. Έτσι, ενώ ο Ιταλός εργάτης πληρώνεται με 20-30 ιταλικές λίρες, ο Έλληνας παίρνει μόνο 5. Ζούμε κυριολεκτικά στην εξαθλίωση. Μόνη σωτηρία μοιάζει να είναι ο δρόμος του ξεριζωμού, με κύριο προορισμό την Ελλάδα. Δεν ξέρω αν από τα νησιά μας έχουν

εγκαταλείψει τις εστίες τους για την Αθήνα και τον Πειραιά 35000 Δωδεκανήσιοι, όπως λένε οι Ιταλοί, ή 10000, όπως λένε άλλες πηγές. Το σίγουρο είναι ότι τα νησιά αδειάζουν κάθε μέρα και ότι οι Ιταλοί τρίβουν τα χέρια τους, καθώς αυτό που επιδιώκουν είναι να μας απομακρύνουν από τον τόπο μας και να αλλοιώσουν τον πληθυσμό. Εξάλλου, για τον ίδιο λόγο κουβαλούν ολόκληρες οικογένειες Ιταλών να δουλέψουν εδώ και ενθαρρύνουν τους μικτούς γάμους. Η εκκλησία μας βέβαια, τους καταδικάζει, αλλά οι βιοτικές ανάγκες από τη μία και άλλοτε και συναισθηματικοί λόγοι, οδηγούν πολλές ντόπιες κοπέλες να παντρευτούν κάποιον Ιταλό, συνήθως κατώτερο αξιωματικό.

Σ' αυτούς η Ιταλία δίνει για προίκα 5000 λίρες. Ποσό καθόλου ευκαταφρόνητο. Οι καλές οικογένειες, υπό την παρότρυνση της εκκλησίας μας, περιφρονούν όσες συνάπτουν σχέσεις με Ιταλούς, αλλά κι αυτό σιγά σιγά συνηθίζεται. Εξάλλου κάποιοι Ιταλοί μαθαίνουν τόσο καλά τα ελληνικά και αγαπούν τόσο πολύ τον τόπο μας, που δύσκολα τους ξεχωρίζεις από τους Έλληνες.

15 Οκτωβρίου του 1925

Ημερολόγιο, πιστέ μου φίλε, έχουν αλλάξει τόσα τον τελευταίο καιρό! Νιώθω αγανάκτηση και πίκρα για την κατοχή. Τώρα πια οι Δωδεκανήσιοι γινόμαστε υποχρεωτικά «πολίτες» (cittadini), αλλά όχι υπήκοοι (sudditi) της Ιταλίας. Δεν έχουμε πολιτικά δικαιώματα, δεν ψηφίζουμε, δεν μπορούμε να διοριστούμε στο δημόσιο, αλλά ευτυχώς, δεν μας υποχρεώνουν και να στρατευθούμε. Από την άλλη, όσο και να καταριέμαι τους Ιταλούς, δεν μπορώ να παραβλέψω την προσπάθειά τους να αναβαθμίσουν το δημόσιο χώρο, έστω και αν αυτό εξυπηρετεί τους δικούς τους σκοπούς αυτοπροβολής και επιβολής της κυριαρχίας τους.

Μέχρι πρόσφατα, το Μαντράκι ήταν γεμάτο καϊκία και βάρκες που επισκευάζονταν, ψαράδες, καλαφατάδες και μαυρισμένους από τον ήλιο εργάτες, έτοιμους ανά πάσα στιγμή να πιαστούν στα χέρια, ενώ κυριαρχούσε μια βαριά μυρωδιά από κατράμι, μούχλα και σκουπίδια, που υπήρχαν σκόρπια παντού. Κανείς καθωσπρέπει πολίτης δεν ερχόταν εδώ για βόλτα. Από τότε όμως που οι Ιταλοί διαμόρφωσαν και μετέτρεψαν την

Τούρκικη λέσχη «Ένωση και Πρόοδος» σε λέσχη Ιταλών Αξιωματικών και άρχισε η ανοικοδόμηση των δημόσιων κτιρίων στον παραλιακό δρόμο όλα άλλαξαν. Αλήθεια, τι εντυπωσιακή που είναι η στεγασμένη στοά με τις αψίδες, που πρόσθεσε ο Ιταλός αρχιτέκτονας di Fausto στη Λέσχη! Σ' εμάς, τους Δωδεκανήσιους βέβαια, δεν επιτρέπεται η είσοδος, αλλά περνάμε απ' έξω και να ρίχνουμε κρυφές ματιές. Ακόμα πιο εντυπωσιακή είναι η εκκλησία του Αγ. Ιωάννη στην απέναντι πλευρά του δρόμου, ενώ πολλά ακόμη κτίρια έχουν αρχίσει να ανοικοδομούνται, για να στεγάσουν τις κρατικές υπηρεσίες. Ο δε οικοδομικός κανονισμός, αν και από πολλούς κρίθηκε ιδιαίτερα αυστηρός, έβαλε μία τάξη στο οικοδομικό μας χάος. Επέβαλε αισθητική ομοιομορφία, κοινόχρηστους χώρους, συνθήκες υγιεινής, προστασία των αρχαιολογικών χώρων και τόσα άλλα, που ούτε φανταζόμασταν. Ουδέν κακόν αμιγές καλού, όπως λέγεται, αλλά βέβαια, το κακό είναι ασύγκριτα μεγαλύτερο του καλού στην περίπτωση μας.

15 Μαρτίου 1926

Αγαπητό ημερολόγιο, πάλι κακά μαντάτα θα σου μεταδώσω! Την 1 Ιανουαρίου του 1926 δημοσιεύτηκε ο κανονισμός των σχολείων -ordinamento scolastico- στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης των νησιών του Αιγαίου (Isole Egee) από το διοικητή Mario Lago. Μπορεί να μην με αφορά πλέον ως μαθητή, αλλά με αφορά ως δάσκαλο. Μόλις αποφοίτησα από την Παιδαγωγική Ακαδημία της Αθήνας και πολύ φοβάμαι ότι δεν θα προλάβω να ασκήσω το επάγγελμα που ονειρεύτηκα. Ο νόμος αυτός προσπαθεί να θέσει την εκπαίδευση υπό τον έλεγχο των Ιταλών και να τη χρησιμοποιήσει ως όπλο για τον αφελληνισμό μας. Μεταξύ άλλων, οι ορθόδοξες ελληνικές κοινότητες διατηρούν το δικαίωμα να συντηρούν σχολεία, τα οποία θα είναι πλέον ιδιωτικά, αλλά επιπλέον, υποχρεούνται να διδάσκουν και την ιταλική γλώσσα. Αν όμως δεν μπορούν να συντηρηθούν, θα τα αναλαμβάνει το ιταλικό κράτος και θα μετατρέπονται σε όργανα της πολιτικής του. Οι διδάσκοντες απαγορεύεται να αναμιγνύονται με την πολιτική και οι μαθητές υποχρεώνονται να μαθαίνουν ιταλικά. Ακόμα και στα σχολεία που χρηματοδοτούσαν οι κοινότητες, που ήταν από καιρό

ιδιωτικά, πρέπει να διδάσκεται η ιταλική. Μεγάλο πλήγμα για τη γλώσσα μας όλο αυτό. Γυρίζοντας στις πρώτες γραμμές που έγραψα εδώ μέσα, πριν από χρόνια, φοβάμαι πως ήμουν προφητικός. Ευτυχώς και κάποιοι συμπολίτες μας, πνευματικοί άνθρωποι, ερευνούν και δημοσιεύουν σημαντικά πονήματα για τη γλώσσα μας. Ο σπουδαίος φιλόλογος, ο   36.4318, 28,2196, εκπόνησε δύο διδακτορικές διατριβές, τη μία στην Πίζα και την άλλη στη Ρώμη: τη Μορφολογία των Ιδιωμάτων της Ρόδου και το Τοπωνυμικό της Ρόδου. Αυτές οι μελέτες αποτελούν παρακαταθήκη για τη γλώσσα μας. Κι άσε τον Lago να παίρνει σπασμωδικά μέτρα. Αυτός ακόμη και με το πηλήκιο που φορούν οι μαθητές του ελληνικού Γυμνασίου τα βάλει και το απαγόρευσε. Επειδή το χρώμα του ήταν μπλε και θεώρησε ότι παραπέμπει στην Ελλάδα...

Σε ό,τι με αφορά όμως, τα πτυχία από την ελληνική παιδαγωγική ακαδημία δεν έχουν πια ισχύ, αν εμείς, οι δάσκαλοι μέχρι το 1930 δεν φροντίσουμε να δώσουμε εξετάσεις για να εξασφαλίσουμε το δίπλωμα από το Instituto Magistrale. Οι καινούριοι δάσκαλοι επιβάλλεται να μετεκπαιδευτούν στο ιταλικό Διδασκαλείο Ρόδου και οι καθηγητές να σπουδάζουν στο Πανεπιστήμιο της Πίζας. Εξαιρούνται μόνο όσοι εργάζονται ήδη εδώ και 10 χρόνια. Η συνείδησή μου αρνείται να υποκύψει στον εκβιασμό. Δεν αποδέχομαι την ιταλική επικύρωση της καταλληλότητάς μου. Προτιμώ να δουλέψω οπουδήποτε αλλού και να εγκαταλείψω το όνειρο της διδασκαλίας.

20 Απριλίου 1926

Αγαπητό ημερολόγιο, η ελπίδα πεθαίνει τελευταία. Ο κόσμος αντέδρασε. Κάναμε συλλαλητήρια, έγιναν συλλήψεις και απολύσεις, οι μαθητές φεύγουν από το μάθημα των ιταλικών και τα σχολεία κλείνουν ή υπολειτουργούν.

Και που και που, μια ηρωική χειρονομία, μας γεμίζει θάρρος και εθνική υπερηφάνεια. Τρεις μαθητές του Βενετόκλειου Γυμνασίου, αντιδρώντας στα ανθελληνικά μέτρα, κατέβασαν με κίνδυνο της ζωής τους την ιταλική σημαία και ανέβασαν μια αυτοσχέδια ελληνική, που είχαν φτιάξει από ύφασμα προσκέφαλου με γαλάζια μπογιά. Ο Νικήτας

Παχωπός, ο Γιώργος Χαλκιάς και ο 36.4545,28.2207 που αναρριχήθηκε στην μετόπη του σχολείου, θα μείνουν στην ιστορία. Παρόλα αυτά, οι Ιταλοί είναι αποφασισμένοι να εφαρμόσουν τα μέτρα τους και η στάση τους γίνεται κάθε μέρα και πιο σκληρή.

8 Αυγούστου 1926

Έχοντας αρνηθεί να υπακούσω στο αναγκαστικό μέτρο των εξετάσεων για να επικυρώσω το πτυχίο μου ως δάσκαλος, αποφάσισα να δουλέψω εργάτης στα δημόσια έργα κι ας κερδίζω ψίχουλα. Έτσι εδώ και λίγο καιρό ανήκω στο συνεργείο που χτίζει ένα κτίριο δίπλα από τη Λέσχη των Ιταλών αξιωματικών, το οποίο προορίζεται να στεγάσει τη Λέσχη του Φασισμού. Όσο σκέφτομαι ότι και με αυτόν τον τρόπο συμβάλλω στην εδραίωση του καθεστώτος τους, η φωνή της συνείδησής μου απαιτεί να σταματήσω τη δουλειά. Αλλά έλα που την έχω ανάγκη....

Σήμερα πήγα και στα εγκαίνια της Νέας Αγοράς. Θαμπώθηκα από το συνωστισμό και την αφθονία! 72 ολόκληρα μαγαζιά μαζεμένα, που πουλάνε και του πουλιού το γάλα! Και στο κέντρο, ειδικό περίπτερο που χρησιμεύει για ψαραγορά! Οιπραματευτάδες διαλαλούν το εμπόρευσμά τους! Έφυγα με πονοκέφαλο από τη φασαρία, αλλά και δύο γλυκά μάτια να έχουν καρφωθεί στη σκέψη μου και να με κάνουν να ονειροπολώ. Στην Αγορά γνώρισα μια κοπέλα. Τη λένε Σεβαστή και είναι μοδίστρα από τη Σύμη. Τη βοήθησα να κουβαλήσει τα ψώνια της. Ελπίζω να την ξαναδώ και σύντομα.

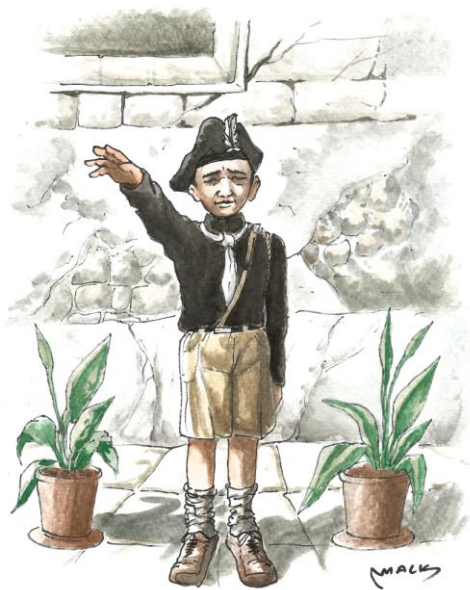
24 Σεπτεμβρίου 1928

Τον Αύγουστο του 1928 επανεξελέγη πρωθυπουργός της Ελλάδας ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Όλοι χαρήκαμε, ελπίζοντας για άλλη μια φορά στη δυναμική του παρουσία, όμως μας απογοήτευσε. Χθες, στη Ρώμη υπέγραψε με το Μουσολίνι, πενταετές ελληνοϊταλικό σύμφωνο «φιλίας, συνδιαλλαγής και ιταλικού διακανονισμού». Μάλιστα, έκανε την αδιανόητη για μας τους Δωδεκανήσιους δήλωση:

«Δωδεκανησιακόν ζήτημα μεταξύ Ελλάδος και Ιταλίας δεν υφίσταται!!!!» Άδικα προσπάθησε ο   36.4366,28.2347 να τον μεταπείσει. Βρήκε απέναντί του έναν ωμό και άκαμπτο διπλωμάτη, που για τη προώθηση των γενικότερων συμφερόντων της Ελλάδας, θυσιάζε τα Δωδεκάνησα. Παρόλα αυτά, εμείς δεν απογοητευόμαστε και αυτο-οργανωνόμαστε. Το ελληνικό προξενείο, με πρωτοβουλία του Έλληνα προξένου, Αναστάσιου Λιανόπουλου, έχει στήσει μυστικό δίκτυο πληροφοριών, στο οποίο συμμετέχουν πολλοί πατριώτες, μεταξύ των οποίων και ο   36,4268, 28.2124. Παρακολουθούμε τον εχθρό και συγκεντρώνουμε πληροφορίες που κάποια στιγμή ελπίζουμε να φανούν χρήσιμες.

17 Δεκεμβρίου 1929

Καλό μου ημερολόγιο, για άλλη μια φορά καταφεύγω στις σελίδες σου. Αναζητώντας καλύτερη μοίρα οδηγήθηκα ως τώρα σε διάφορες δουλειές. Είμαι πια 26 χρονών και έτοιμος να κάνω οικογένεια. Η σχέση μου με τη Σέβη είναι σοβαρή. Θέλουμε να παντρευτούμε. Εκείνη επιμένει να δώσω εξετάσεις και να πιάσω δουλειά σα δάσκαλος. Αυτή είναι η τελευταία χρονιά που θα ισχύσει το μεταβατικό μέτρο, κι όσο και αν αντιδρώ μέσα μου ηθικά, μάλλον θα το κάνω. Τώρα πια θα έχω περισσότερες υποχρεώσεις. Στο μεταξύ και πού δεν δούλεψα...

Το 1927 στην Ιταλική Καπνοβιομηχανία Αιγαίου T.E.M.I. (Tabacchi Egei Manifatture Italiane), το 1928 στην Compagnia Agricola Industriale Rodi, ή CAIR, που παράγει κρασί και λάδι. Μεγάλα εργοστάσια και τα δύο, με εξαγωγές, αλλά η δουλειά εξαντλητική και κακοπληρωμένη. Αυτή την περίοδο εργάζομαι στην εταιρεία ICARO

(*Industria Ceramiche Artistiche Rodio*). Κατασκευάζουμε καλλιτεχνικά κεραμικά, μέχρι και 10000 το χρόνο, που όμοιά τους μόνο στην Λίνδο γίνονται. Ενδιαφέρουσα τέχνη, αλλά δεν είμαι γεννημένος γι αυτό. Σα δάσκαλος ίσως καταφέρω να μεταγγίσω τις ελληνικές αξίες, τουλάχιστον μέσα από τη φυσική παρουσία μου και το παράδειγμά μου. Δεν πρέπει να μένω άπραγος, τη στιγμή που οι Ιταλοί είναι ιδιαίτερα δραστήριοι αναφορικά με την ηθική και φυσική διαπαιδαγώγηση της νεολαίας. Ήδη από το 1926 έχουν ιδρύσει τον Εθνικό Οργανισμό, *Opera Nazionale Balilla* και το 1928 έφτιαξαν και κατασκήνωση στον Προφήτη Ηλία. Στη Μπαλίλα γράφονται παιδιά και νέοι όλων των ηλικιών και μάλιστα από όλα τα δόγματα. Είναι εύκολο να φανταστεί κανείς, τι πλύση εγκεφάλου τους γίνεται εκεί. Δεν επιτρέπεται να κάθομαι παθητικά και να παρακολουθώ αυτήν την κατάσταση άλλο. Σκέφτομαι σοβαρά να προσχωρήσω στο δίκτυο πληροφοριών του προξενείου, το οποίο μετά το διορισμό του νέου προξένου, του   36.4322, 28.2321, έχει εντατικοποιήσει τη δράση του.

20 Απριλίου 1930

Αγαπητό ημερολόγιο, χθες, Σαββατόβραδο, βγήκα με τη Σέβη για βόλτα στο Μαντράκι, κατά μήκος της παραλιακής οδού, που τώρα ονομάζεται *foro italico*. Πήραμε πασατέμπο και περπατήσαμε υπό τις μελωδίες της φιλαρμονικής, που από πέρσι λειτουργεί στο μουσικό περίπτερο της παραλίας. Κάποιος που θα επισκεπτόταν το νησί μας θα έμενε εκστατικός μπροστά στα αρχιτεκτονικά θαύματα που έχουν κατασκευάσει οι Ιταλοί μέχρι τώρα: Το ανακαινισμένο ταχυδρομείο και τη λέσχη των Ιταλών, το *Palazzo di Gobierno*, δηλαδή το διοικητήριό τους, τα δικαστήρια, το ξενοδοχείο της καλής κοινωνίας, το *Grande Albergo delle Rose* και τόσα άλλα εντυπωσιακά κτίρια! Εμείς όμως δεν μπορούμε να μη σκεφτούμε τους λόγους που αυτά χτίστηκαν και το "αίμα" των Δωδεκανησίων που σχεδόν κυριολεκτικά χρειάστηκε για να κατασκευαστούν. Οι Ιταλοί μέσα από τις μνημειακές κατασκευές τους και την έμμεση αναφορά τους στην εποχή των Ιπποτών, θέλουν να υποβάλουν τη διαχρονικότητα της

εξουσίας τους και να νομιμοποιήσουν την παρουσία τους. Είναι σα να μας λένε, πως έχουν δικαιώματα στα νησιά μας και πως ήλθαν για να μείνουν. Η πολιτική του λίθου, όπως την αποκαλούν, σκοπεύει να επιβάλει μέσα από τον εντυπωσιασμό, την «υπεροχή» τους.

22 Σεπτεμβρίου 1932

Αγαπητό ημερολόγιο, σήμερα έμαθα μια είδηση που με χαροποίησε. Από όλα τα επίσημα πρόσωπα που κατά καιρούς επισκέπτονται το νησί μας, επιτέλους ήλθε και κάποιο πραγματικά σημαντικό. Ο Guglielmo Marconi, βραβευμένος με Νόμπελ Φυσικής, ο μάγος του διαστήματος, ο εφευρέτης του ασύρματου, της εφεύρεσης που άλλαξε τον κόσμο, βρίσκεται στη Ρόδο. Θα ήθελα πολύ να τον δω από κοντά, αλλά είναι μάλλον αδύνατον. Παρόλα αυτά, νιώθω πως το νησί μας χάρη στην παρουσία του, αποκτά διεθνή ακτινοβολία.

19 Φεβρουαρίου 1933

Ένας χρόνος μετά! Πόσα έχουν αλλάξει στο μεταξύ! Εδώ και δύο χρόνια εργάζομαι ως δάσκαλος στη Σορωνή. Έχω παντρευτεί και ετοιμάζομαι να αποκτήσω το πρώτο μου παιδί. Η Σέβη λέει ότι είναι παιδιάστικη συνήθεια να κρατάω ημερολόγιο, όμως εγώ, παρά το φόρτο της καθημερινότητας και τις σκοτούρες, σκοπεύω να σε επισκέπτομαι καλό μου ημερολόγιο, όταν τουλάχιστον θα υπάρχει κάτι σημαντικό να σου εκμυστηρευθώ. Το όνειρό μου να διδάξω εκπληρώθηκε, αλλά σε πολύ αντίξοες συνθήκες για μας τους Έλληνες. Ο μισθός δεν είναι ικανοποιητικός, ειδικά αν συγκριθεί με αυτόν των

Ιταλών δασκάλων, που εκτός από το μισθό τους, παίρνουν και άλλες 400 με 500 λίρες,

τη λεγόμενη αποζημίωση Αιγαίου. Τουλάχιστον όμως, το πρόγραμμα σπουδών μάς επιτρέπει ακόμα μια σχετική ελευθερία, δηλαδή να διδάσκουμε στα παιδιά μας την ελληνική ιστορία. Αυτήν, που οι Ιταλοί προσπαθούν να παραχαράξουν, για να δικαιολογήσουν ηθικά και ιδεολογικά την παρουσία τους εδώ.

Σήμερα μάλιστα, σε πανηγυρική και πολυσέλιδη έκδοση, η εφημερίδα *Messaggero di Rodi* έχει αφιέρωμα στα δέκα χρόνια διακυβέρνησης του *Mario Lago*, με αφορμή την ανακήρυξή του σε επίτιμο δημότη της Ρόδου. Όποιος έχει τα γένια έχει και τα χτένια, βλέπεις... Εμείς όμως δεν καθόμαστε με σταυρωμένα χέρια. Νιώθω περήφανος και επιτέλους αισθάνομαι ότι προσφέρω κι εγώ κάτι στην πατρίδα μου, επειδή προσχώρησα στην Οργάνωση, “Φιλική Ένωση Δωδεκανήσου”, που ιδρύθηκε από τον   36.4261,28.2131. Συνεργαζόμαστε και με το ελληνικό προξενείο με σύνδεσμο το γραμματέα του, τον   36.4511, 28.2177 και παρέχουμε πληροφορίες στις ελληνικές αρχές.

14 Οκτωβρίου 1933

Αλίμονο! Ο Αδόλφος Χίτλερ, επωφελούμενος από την οικονομική κρίση στη Γερμανία και με όπλο του την υποσχισιολογία και το λαϊκισμό, πήρε την πλειοψηφία στην εκλογές της προηγούμενης χρονιάς και ανέλαβε από την αρχή του έτους καγκελάριος της Γερμανίας. Σήμερα αποχώρησε από την Κοινωνία των Εθνών, προδίδοντας τις προθέσεις του. Έχει ήδη ξεκινήσει εξοπλισμούς, σα να ετοιμάζεται για πόλεμο, ενώ λέγεται ότι έχει εξαπολύσει διώξεις κατά των Εβραίων. Ελπίζω η διαίσθησή μου να μην επαληθευτεί, αλλά νιώθω ότι θα έχουμε μπλεξίματα....

14 Μαρτίου 1935

Δύστυχό μου ημερολόγιο, που σχεδόν πάντα σε θυμάμαι στις συμφορές, πάλι ανησυχητικά είναι τα πράγματα. Ενώ εμείς, εδώ, πολεμάμε με τον τρόπο μας τον Ιταλό κατακτητή, στην Ελλάδα οι πολιτικές παρατάξεις «πολεμάνε» η μία την άλλη. Η

αποτυχία του κινήματος της 1^{ης} Μαρτίου, που προσπάθησε να επαναφέρει το Βενιζέλο στην εξουσία, ενίσχυσε την κυβέρνηση του λαϊκού κόμματος του Τσαλδάρη και οδήγησε στον τόπο μας, στην Κάσο, τον Βενιζέλο, κυνηγημένο πλέον για να βρει καταφύγιο. Ο ίδιος γλύτωσε, όμως δεν συνέβη το ίδιο με τα ηγετικά στελέχη του, που πρωτοστάτησαν στο κίνημα, μεταξύ των οποίων και ο Δωδεκανήσιος   36.4305, 28.2327. Αυτός αποτάχθηκε από το στράτευμα και φυλακίστηκε.

9 Απριλίου 1935

Από το 1924 ακόμα, οι Ιταλοί προσπαθούσαν να αποσπάσουν τις Μητροπόλεις των νησιών μας από τη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και να καταστήσουν τη Δωδεκανησιακή Εκκλησία δήθεν Αυτοκέφαλη. Όλο αυτό το διάστημα οι Δωδεκανήσιοι δήλωσαν με σθένος την αντίθεσή τους και το απέτρεψαν, αλλά οι Ιταλοί δεν παραιτούνται. Χθες η κατάσταση οξύνθηκε. Ο φίλος μου ο Νικόλας, που έφτασε χθες με καΐκι από την Κάλυμνο, μου είπε πως συνέβησαν επεισόδια. Οι κάτοικοι του νησιού εξεγέρθηκαν και ξέσπασε πετροπόλεμος με τους Ιταλούς. Κατά τη διάρκειά τους, σκοτώθηκε με πυροβολισμό στο μέτωπο ο Μανώλης Καζώνης, ένα βοσκαρούδι. Το νησί έχει βυθιστεί σε πένθος! Το Αυτοκέφαλο όμως δεν θα περάσει!

29 Μαρτίου 1936

Αγαπητό ημερολόγιο, Κυριακή πρωί ξεκίνησα με το φίλο και συνάδελφο Στέφανο, να δούμε από κοντά τον οικισμό *Camprochiago*³, που εγκαινιάστηκε μόλις χθες. Πήρα μαζί και τον μικρό γιο μου, τον Τσαμπίκο, που κοντεύει τώρα πια τα τρία. Το *Camprochiago* είναι στην περιοχή του χωριού Δυμιλιά και προορίζεται για Ιταλούς εποίκους, όπως και πολλοί άλλοι οικισμοί ως τώρα, που είτε ήδη λειτουργούν είτε ετοιμάζονται: το *Reveragno*, το *San Benedetto*, αλλά και ο *Anguillara*, ή ο *Torre di Lampi* στην Κω. Ο μικρός ενθουσιάστηκε. Εμείς εντυπωσιαστήκαμε αλλά και προβληματιστήκαμε. Και τι

³ Κοντά στη σημερινή Ελεούσα

δε διαθέτει.... Μέχρι κινηματογράφο....Καθώς η περιοχή είναι από τις πιο εύφορες, εδώ καλλιεργούνται 300 στρέμματα με είδη κηπουρικής, που για το πότισμά τους κατασκευάστηκαν δύο εντυπωσιακές υδατοδεξαμενές. Δεν μπορεί κανείς παρά να θαυμάσει, αλλά και να λυπηθεί την ίδια στιγμή, αν αναλογιστεί τι ζημιά θα πάθουν οι αγρότες της περιοχής μας. Πού θα πουλάνε πλέον τα προϊόντα τους;

1 Απριλίου 1936

Αγαπητό ημερολόγιο, σήμερα μου συνέβη κάτι απροσδόκητο και ανέλπιστο! Καθώς έκανα έναν πρωινό περίπατο στο εσωτερικό της παλιάς πόλης, έπεσα πάνω σε έναν περίεργο Γάλλο περιηγητή, που προσπαθούσε να πιάσει κουβέντα με τους μαγαζάτορες και τους μικροπωλητές, κοντοστεκόταν και θαύμαζε με έναν, θα έλεγε κανείς, παιδικό ενθουσιασμό τα διάφορα μνημεία και κτίρια. Τόσο πολύ, που παρέσυρε κι εμένα και αφιέρωσα περισσότερο χρόνο για να παρατηρήσω το περιβάλλον που διασχίζω καθημερινά, με άλλο μάτι. Είναι πραγματικά ασυναγώνιστη και ασύγκριτης ομορφιάς η μεσαιωνική μας πόλη και την ανάδειξή της, τολμώ να πω, πως τη χρωστάμε στους Ιταλούς, που για τις δικές τους βέβαια σκοπιμότητες, έχουν ξεκινήσει εκτεταμένες αναστηλώσεις. Λέγεται μάλιστα ότι στα άμεσα σχέδια τους είναι και η αναστήλωση του Καστέλο, το οποίο είχε καταστραφεί από την έκρηξη της πυρίτιδας, που ήταν αποθηκευμένη στο υπόγειο του καμπαναριού του Αγ. Ιωάννη των Ιπποτών, το 1856. Η περίεργη φιγούρα του ξένου λοιπόν, μου προκάλεσε την περιέργεια και ρώτησα κάποιον έμπορο, μήπως ήξερε ποιος ήταν. Ήταν λέει, κάποιος διάσημος Γάλλος θεατρικός συγγραφέας, ο Ζαν Κοκτώ. Αργότερα έψαξα και ανακάλυψα ότι αγαπούσε πολύ την Ελλάδα και είχε διασκευάσει αρχαίους μύθους, όπως τον Οιδίποδα και την Αντιγόνη, σε υπερρεαλιστική γραφή. Δεν κατάλαβα τι σήμαινε αυτό, αλλά ένιωσα δέος που οι δρόμοι μας είχαν διασταυρωθεί...

5 Αυγούστου 1936

Πόσο γρήγορα και έντονα εναλλάσσονται τα συναισθήματά μου, αγαπητό μου ημερολόγιο. Την προηγούμενη φορά που έγραψα στις σελίδες σου ήταν για έναν σπουδαίο πνευματικό άνθρωπο, που είχα την τιμή να συναντήσω. Σήμερα έχω τελείως διαφορετική διάθεση. Σχεδόν πενθώ. Η Ελλάδα βυθίστηκε για άλλη μια φορά στη δικτατορία. Χθες ο Μεταξάς κήρυξε την έναρξη του Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού με πρώτο, αυτόν της αρχαίας Σπάρτης και δεύτερο, τον Βυζαντινό. Πόσα άλλα ανιστόρητα θα ακούσουμε ακόμη; Κι ενώ ο Μεταξάς έχει ορίσει ως ορκισμένο εχθρό του έθνους τον «κομμουνιστικό κίνδυνο», εμείς που ζούμε στο καθεστώς πραγματικής δουλείας, ξέρουμε καλύτερα ποιος είναι ο αληθινός εχθρός ...

22 Απριλίου 1937

Χθες, στη γενέθλιο ημέρα της Ρώμης, οι τελειόφοιτοι του Βενετόκλειου στασίασαν και αρνήθηκαν να κατεβούν στο Μαντράκι να παρελάσουν με την ιταλική σημαία. Λίγες μέρες νωρίτερα, στην εθνική μας γιορτή, στις 25 του Μάρτη, είχαν δώσει σύσσωμοι και με ενθουσιασμό το παρόν στο προξενείο μας, κρατώντας την παράδοση. Ο πρόξενος,   36.4322, 28.2321 ήταν φανερά συγκινημένος. Η ηρωική πράξη αντίστασης των μαθητών όμως, στοίχισε τη θέση του γυμνασιάρχη, του κου   36.4310, 28.2248, ο οποίος παύθηκε από τους Ιταλούς.

21 Ιουλίου 1937

Αγαπητό μου ημερολόγιο, εκεί που νομίζαμε ότι τίποτα χειρότερο δεν θα μπορούσε να μας συμβεί, ήλθε ο De Vecchi στα τέλη της προηγούμενης χρονιάς. Είναι ο νέος πολιτικός και στρατιωτικός διοικητής της Δωδεκανήσου, πρώην κυβερνήτης της Σομαλίας, υπουργός παιδείας της Ιταλίας και μέλος της περιβόητης τετρανδρίας του Φασιστικού κόμματος. Ο ανθελληνισμός του αγγίζει τη γελοιότητα. Απαγόρευσε, επί ποινή φυλάκισης, την ελληνική γλώσσα, επέβαλε χαιρετισμό με ανύψωση της δεξιάς

παλάμης σε δημόσιους χώρους και όταν γίνεται η έπαρση και η υποστολή της ιταλικής σημαίας, βροντά το πυροβόλο από το Μόντε Σμιθ και πρέπει όλοι να σταθούμε προσοχή και να χαιρετήσουμε ρωμαϊκά. Μια μέρα, ένα άλογο δεν υπάκουσε στις εντολές του αμαξά και οι καραμπινιέροι άρχισαν να το ραβδίζουν....Αλίμονο!

Στα λεωφορεία έβαλε Ιταλούς που δεν ξέρουν ελληνικά και δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε. Αλλά υπάρχουν και χειρότερα: για να ασκήσεις το επάγγελμα του γιατρού, του εμπόρου, ακόμα και του πλανόδιου πωλητή πρέπει ή ο ίδιος ή ένα από τα παιδιά σου να πάρει την ιταλική υπηκοότητα ή να γραφτεί στο φασιστικό κόμμα. Όποιος αρνείται, του αφαιρείται η άδεια ασκήσεως επαγγέλματος και φυλακίζεται. Για όλα πρέπει οι ορθόδοξοι να παίρνουν permesso, δηλαδή άδεια. Το καταστροφικότερο όμως όλων είναι το ο σχολικός κανονισμός του De Vecchi. Όλα τα κοινοτικά σχολεία μας εξομοιώθηκαν πλήρως με τα ιταλικά, που σημαίνει ότι η ελληνική γλώσσα θα είναι πλέον προαιρετική και θα διδάσκεται μόνο ως την τρίτη τάξη δημοτικού. Άλλη «καινοτομία» που εισήγαγε είναι η διδασκαλία της φασιστικής αγωγής, ενώ οι Έλληνες δάσκαλοι πρέπει να μιλάνε μόνο ιταλικά. Είναι ολοφάνερο ότι οι Ιταλοί σκληραίνουν τη στάση τους και στην προσπάθειά τους να αφανίσουν κάθε στοιχείο ελληνικότητας, απαγόρευσαν και την κυκλοφορία της Νέας Ρόδου του   36.4375,28.2341.

Γι' αυτό πολλοί τρέπονται σε φυγή προς την Ελλάδα, την Αίγυπτο, το Σουδάν και αλλού. Στο Πλωμάρι της Μυτιλήνης βρέθηκε να διδάσκει ο Σταμάτης ο Λαχανιάτης, αφού παύτηκε από τους Ιταλούς, ενώ ο   36.4148,28.1531 κατέληξε στο Καστελλόριζο, διωγμένος από τους Ιταλούς, ως «αδιόρθωτος εχθρός του ιταλικού έθνους». Εκεί όμως, συνέχισε με τον τρόπο του να εργάζεται για την υπόθεση της πατρίδας, συλλέγοντας τους θησαυρούς της λαϊκής μας παράδοσης. Αυτοί που καταφεύγουν στην Αίγυπτο, βρίσκουν παρηγοριά στην οργανωμένη δωδεκανησιακή κοινότητα και κυρίως στην Κεντρική Επιτροπή Δωδεκανησίων Αιγύπτου, που είναι πολύ δραστήρια και ιδρύθηκε από τον συμπατριώτη μας, το γιατρό και λόγιο,   36.4330, 28.2349. Ανάμεσά τους βρίσκεται και ο σπουδαίος φιλόλογος, ο   36.4317, 28.2200,

που αυτοεξορίστηκε και διδάσκει στα ελληνικά σχολεία της Αιγύπτου. Ο δε   36.4307, 28.2245 αφού απολύθηκε από τον De Vecchi, βρέθηκε να διδάσκει στο κοινοτικό σχολείο στο Χαρτούμ του Σουδάν. Είναι αντιληπτό ότι σ' αυτό το κλίμα εκφοβισμού και καταπίεσης που βιώνουμε στη Δωδεκάνησο, τα περιθώρια είναι πλέον στενά και θα ξεχνούσαμε τελείως τη γλώσσα και τις ρίζες μας, αν κάποιοι δάσκαλοι με τόλμη και αγάπη για την πατρίδα, δεν ρίσκαραν κυριολεκτικά τη ζωή τους, παραδίδοντας κρυφά μαθήματα ελληνικών στα παιδιά, όπως ο   36.4285, 28.2227.

7 Δεκεμβρίου 1938

Αγαπητό ημερολόγιο, πάλι δυσοίωνα είναι τα σημεία των καιρών. Σήμερα στο φύλλο της Ροδιακής υπάρχει μια περίεργη είδηση, σύμφωνα με την οποία όσοι ανήκουν στην Εβραϊκή φυλή οφείλουν να το δηλώσουν στο ληξιαρχικό γραφείο του Δήμου. Εύχομαι – αν και δεν είμαι πολύ αισιόδοξος- αυτή η κίνηση να μη σχετίζεται με την προ ολίγων ημερών φρίκη της Νύχτας των Κρυστάλλων στη Γερμανία. Η αντιεβραϊκή προπαγάνδα –άριστα ενορχηστρωμένη από τον αρμόδιο υπουργό Προπαγάνδας του Ράιχ, Γιόζεφ Γκέμπελς- οδήγησε το βράδυ της 9^{ης} προς τη 10η Νοεμβρίου, σε επιθέσεις κατά εβραϊκών συνοικιών, οικογενειών, επιχειρήσεων και συναγωγών από μέλη της ναζιστικής νεολαίας και των SS, με την ανοχή της αστυνομίας. Ελπίζω να μη φτάσει ως εδώ το κακό!

22 Μαΐου 1939

Άσχημα τα πράγματα στην Ευρώπη. Η Ιταλία και η Γερμανία ένωσαν τις δυνάμεις τους και υπέγραψαν το λεγόμενο Χαλύβδινο Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας. Λένε ότι σκοπός τους είναι η «εγγύηση των βάσεων της ευρωπαϊκής παιδείας». Πώς παραποιείται η αλήθεια πίσω από τα εύσημα επιχειρήματα! Πόσο απέχει αυτή η δήλωση από την πραγματικότητα!!! Αυτή η συμφωνία δεν είναι παρά μια γενική προετοιμασία αλληλοϋποστήριξης σε επικείμενο πόλεμο. Τα μαύρα σύννεφα

πυκνώνουν! Και ποια θα είναι η θέση μας, ως Δωδεκανησίων σ αυτήν την περίπτωση; Θα μας αναγκάσουν να επιστρατευτούμε στο πλευρό των Ιταλών, ή θα ακολουθήσουμε τη συνείδησή μας και θα αρνηθούμε; Το σίγουρο είναι ότι πρέπει να επαγρυπνούμε. Χθες έβαλα το γιο μου να διαγραφεί από το σώμα των προσκόπων, αφότου έμαθα ότι ο Ι. Μεταξάς το ενσωμάτωσε υποχρεωτικά στην Εθνική Οργάνωση Νεολαίας. Δεν μας φτάνει η φασιστική οργάνωση νέων, η Ballila, να φοβόμαστε και από τους προσκόπους τώρα; Δεν θα επιτρέψω ο γιος μου να υποβληθεί σε πλύση εγκεφάλου.

16 Αυγούστου 1940

Καλό μου ημερολόγιο, συνεπή και αφοσιωμένη μου φίλε. Φοβάμαι ακόμα και να ομολογήσω πλέον τα γεγονότα. Χθες συνέβη ένα αποτρόπαιο και άκρως ανησυχητικό γεγονός, που ξεσκεπάζει τις προθέσεις της Ιταλίας, να μεταφέρει τον πόλεμο και στην περιοχή μας. Ο De Vecchi έστειλε το ιταλικό υποβρύχιο Delfino να τορπιλίσει το ελληνικό καταδρομικό Έλλη στο λιμάνι της Τήνου. Μαύρη μέρα για την Ελλάδα. Αυτό συνέβη αμέσως μετά τη λιτάνευση της ιερής εικόνας, την ώρα που ήταν μαζεμένος όλος ο κόσμος στην προκυμαία. 9 νεκροί και 24 τραυματίες ο τραγικός απολογισμός. Πόσοι ακόμα θα ακολουθήσουν;;; Την ίδια στιγμή, η στάση των Ιταλών γίνεται ολοένα και πιο σκληρή και αδιάλλακτη. Πριν λίγες μέρες συνέλαβαν και οδήγησαν στα κρατητήρια της ασφάλειας για τα πατριωτικά του κηρύγματα τον   36.4338, 28.2326. Ούτε τους ιερείς δεν σέβονται...

29 Οκτωβρίου 1940

Αχ, καλό μου ημερολόγιο! Έφτασε η μέρα που όλοι φοβόμασταν. Το ραδιόφωνο εκπέμπει από χθες ασταμάτητα πολεμικά ανακοινωθέντα και εμβατήρια. Η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο. Η Δωδεκανησιακή Νεολαία Αθηνών οργανώνει δυναμικές εκδηλώσεις στην Αθήνα και ζητά από την ελληνική κυβέρνηση να επιτραπεί η εθελοντική κατάταξη στον ελληνικό στρατό των   36.4504, 28.2237, που δεν είχαν

ελληνική υπηκοότητα, αλλά ιταλική. Εδώ όλοι είμαστε σε επιφυλακή. Απόψε το βράδυ έχουμε συγκέντρωση στο σπίτι του 36.4326, 28.2231 , για να στήσουμε μια ροδιακή απελευθερωτική οργάνωση και να αντισταθούμε πιο οργανωμένα. Δεν θα καθίσουμε με σταυρωμένα χέρια. Το ίδιο κάνουν και άλλοι Δωδεκανήσιοι, όπως ο Καλύμνιος γιατρός, ο   36.4320, 28.2350 και ο αδελφός του, ο Νικόλας. Σίγουρα, σε δεύτερη φάση θα πρέπει να οργανωθούμε όλοι κάτω από τον κοινό μας σκοπό σε ένα εθνικό σχήμα, αλλά για την ώρα πρέπει να βιαστούμε και ν' αντισταθούμε όπως μπορούμε. Ήδη άρχισαν οι συλλήψεις. Οι Ιταλοί συλλαμβάνουν όλους τους Έλληνες υπηκόους από 17 έως 60 ετών και τους μαζεύουν στο Concentramento, το στρατόπεδο της τάφρου, όπου τους τσουβαλιάζουν και τους αφήνουν νηστικούς. Αλλού, συγκεντρώνουν όσους θεωρούν υπόπτους συνωμοσίας, όπως τον   36,4268, 28.2124, που συνελήφθη γιατί είχε παραδώσει τα σχέδια των οχυρωματικών έργων των Ιταλών στα Δωδεκάνησα στο ελληνικό προξενείο.

2 Νοεμβρίου 1940

Και όσο εμείς στη Δωδεκάνησο προσπαθούμε να οργανωθούμε, κάποιοι άλλοι Δωδεκανήσιοι, ενταγμένοι στον ελληνικό στρατό, δίνουν ήδη το παρόν ή ακόμα και τη ζωή τους στον εθνικό αγώνα. Ο Χαλκίτης,   36.4485, 28.2202, απόφοιτος της Σχολής Ευελπίδων, που υπηρετούσε ως υπολοχαγός, ζήτησε από μόνος του να προωθηθεί με τη μονάδα του στην πρώτη γραμμή του μετώπου της Αλβανίας, υπό την επίβλεψη του συνταγματάρχη Κωνσταντίνου Δαβάκη. Εκεί έπεσε χθες, μαχόμενος ηρωικά, γράφοντας με το αίμα του την πρώτη απώλεια

του πολέμου. Είναι ο πρώτος αξιωματικός ήρωας του αλβανικού μετώπου.

30 Δεκεμβρίου 1940

Στις αρχές Νοεμβρίου, η κυβέρνηση του Μεταξά, με σκοπό να εκτονώσει και να διατηρήσει υπό τον έλεγχό της την ογκούμενη πίεση των Δωδεκανησίων, προχώρησε στη συγκρότηση της Κεντρικής Δωδεκανησιακής Επιτροπής (Κ.Ε.Δ.), τα μέλη της οποίας επέλεξε και διόρισε ο δωδεκανησιακής καταγωγής (Λέριος) υφυπουργός Τύπου και Τουρισμού, Θ. Νικολούδης. Είναι αυτονόητο ότι το δικτατορικό καθεστώς του Μεταξά επέλεξε ως μέλη της επιτροπής Δωδεκανήσιους, τους οποίους μπορούσε να εμπιστευθεί λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων. Πρόεδρος της Κ.Ε.Δ. όμως εξελέγη από τα μέλη της ο θερμός Δωδεκανήσιος πατριώτης,   36.4522, 28.2223, που μόλις είχε έλθει από την Αίγυπτο και διέδιδε ότι είχε εξασφαλίσει για τους εθελοντές σύγχρονο οπλισμό από τους Βρετανούς. Αυτό είναι ένα κρίσιμο σημείο, καθώς για πρώτη φορά η κυβέρνηση Μεταξά εμφανίζεται να μην έχει τον πλήρη έλεγχο των Δωδεκανησίων πατριωτών. Η κυβέρνηση ενέκρινε κατ' αρχήν πολιτικά τη συγκρότηση «Σώματος» εθελοντών Δωδεκανησίων και παρέπεμψε το ζήτημα για μελέτη στο Γενικό Στρατηγείο. Το Γενικό Στρατηγείο αποδέχτηκε τη συγκρότηση ελαφρού παραστρατιωτικού σώματος με τίτλο «Φάλαγξ Δωδεκανησίων εθελοντών», αλλά προβληματιζόταν πώς θα εκπαίδευε τους αγύμναστους εθελοντές και πώς θα τους εξόπλιζε με το αναγκαίο πολεμικό υλικό, με δεδομένες τις ανάγκες του μετώπου. Το βέβαιο είναι ότι ένα παραστρατιωτικό σώμα εθελοντών θα ήταν πολύ χρήσιμο στο δικτατορικό καθεστώς, αφού μετά την απελευθέρωση των Δωδεκανήσων, θα μπορούσε να το εγκαταστήσει εκεί ως έμπιστη πολιτοφυλακή. Το πατριωτικό κίνημα των Δωδεκανησίων όμως, είχε ξεφύγει ακόμη περισσότερο από τον έλεγχο του μεταξικού καθεστώτος, το οποίο από την άλλη, δεν ήθελε να χάσει την πιθανότητα κατάταξης 4.000 ενθουσιωδών

εθελοντών. Γι' αυτό, αποφάσισε να διερευνήσει το θέμα χρησιμοποιώντας αξιωματικούς, που όχι μόνο δεν διέθετε, αλλά και μέχρι εκείνη τη στιγμή ακόμη και η απλή αναφορά των ονομάτων τους ήταν επικίνδυνη: τους αποταχθέντες και διωχθέντες από το μεταξικό καθεστώς. Ο πρώτος από αυτούς έπρεπε να είναι Δωδεκανήσιος, ώστε να γνωρίζει πρόσωπα και πράγματα, έτσι το Στρατηγείο επέλεξε τον Συμιακό, 36.4243, 28.2108. Αυτός ήταν ένας από τους πολλούς, που είχαν συμμετάσχει στο αποτυχημένο κίνημα του Μαρτίου του 1935 και είχαν αποταχθεί από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου 1936, δηλαδή από τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά. Το Γενικό Στρατηγείο βασιζόμενο στην έκθεση του Κλαδάκη, σχετικά με τις δυνατότητες κάλυψης των εξόδων ιματισμού και διατροφής του εθελοντών που είχαν καταταγεί, εξέδωσε διαταγή για τη συγκρότηση «Τάγματος Δωδεκανησίων εθελοντών», αλλά το Υπουργείο Στρατιωτικών, παραπλανημένο από τις υπεραισιόδοξες εκτιμήσεις της Κεντρικής Δωδεκανησιακής Επιτροπής για τον αριθμό των προσδοκώμενων εθελοντών, ζήτησε την ακύρωση αυτής της διαταγής και την έκδοση νέας για «Σύνταγμα Δωδεκανησίων».

Ο Κλαδάκης βρισκόταν στην Εφορεία Υλικού Πολέμου καθημερινά, πρωί και βράδυ,

Από την ημέρα της Ορκωμοσίας του Συντάγματος Δωδεκανησίων

πιέζοντας και απευθυνόμενος στον πατριωτισμό στρατιωτικών και τεχνιτών. Αρχισε ζητώντας λίγα όπλα ως προσωρινό δάνειο για την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης, αλλά συνεχώς διεύρυνε τους καταλόγους με τα αιτούμενα όπλα, κι έτσι, όταν άρχισε η κατάταξη των εθελοντών, το

Σύνταγμα διέθετε όλον τον αναγκαίο οπλισμό. Από νωρίς το πρωί της 20ης Νοεμβρίου πλήθος Δωδεκανησίων εθελοντών συνοδευόμενοι από συγγενείς τους είχαν

συγκεντρωθεί έξω από το στρατόπεδο και είχαν γεμίσει τους γύρω δρόμους. Είχαν μαζί τους τσαμπούνες, νησιώτικες λύρες και τραγουδούσαν τοπικά τραγούδια. Στις 07:00 άνοιξε η πύλη του στρατοπέδου και οι εθελοντές άρχισαν να περνούν ανά δέκα από το στρατολογικό συμβούλιο και να περνάνε από μία αργή διαδικασία κατάταξης. Εν όψει χειμερινών επιχειρήσεων στα βουνά της Αλβανίας, οι άντρες έπρεπε να εφοδιαστούν με μάλλινα πλεκτά γιλέκα, γάντια, περιλαίμια, και καλύμματα κεφαλής, για τα οποία η υπηρεσία χορηγούσε μόνο τα νήματα. Ο Πρόεδρος της Κεντρικής Δωδεκανησιακής Επιτροπής, Καζούλλη, μερίμνησε να μοιραστούν νήματα σε Δωδεκανήσιες γυναίκες, που έπλεξαν για το Σύνταγμα τα αναγκαία είδη. Στην οργάνωση και το συντονισμό της δράσης βοήθησαν πολύ τα Δωδεκανησιακά σωματεία που ήδη λειτουργούσαν στην Αθήνα και επιφανείς γυναίκες, όπως η   36.4289, 28.2193 Η κατάταξη τελειώνει αύριο και έχουν παρουσιαστεί ως τώρα συνολικά 1.924 εθελοντές, εκ των οποίων κρίθηκαν ικανοί οι 1.665. Ανάμεσά τους είμαι κι εγώ, παρά τις ενστάσεις της οικογένειάς μου. Καταλαβαίνω την αγωνία τους, αλλά το πατριωτικό καθήκον είναι πιο ισχυρό. Μαζί μου είναι και ο πρώην συνάδελφος δάσκαλος και νυν νομικός ο   36.4335,28.2323 και ο   36.4299, 28.2205, από την Όλυμπο της Καρπάθου, που δραπέτευσε από την επιτήρηση των Ιταλών στην Κάρπαθο, με βάρκα μέσω Σητείας και έφτασε στον Πειραιά για να καταταγεί. Η Κεντρική Δωδεκανησιακή Επιτροπή στο μεταξύ επισκέφθηκε τον πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά, εκείνος είπε ότι το Σύνταγμα μας σύντομα θα πήγαινε στα Δωδεκάνησα και δέχτηκε την πρόταση του Καζούλλη να γιορτάσει την ονομαστική εορτή του (7η Ιανουαρίου) στην Μονή του Αγίου Ιωάννου στην Πάτμο. Από την άλλη, μόλις συγκροτήθηκε το Σύνταγμα Δωδεκανησίων, ο Τούρκος πρέσβης προέβη σε νέες παραστάσεις, ενώ οι Βρετανοί ζήτησαν την απομάκρυνση του Συντάγματος από την Αθήνα, διότι η παρουσία του εκεί και η φημολογούμενη αποστολή του στα Δωδεκάνησα ανησυχούσαν και δυσάρεστούσαν την Τουρκία και συνεπώς έβλαπτε τα συμμαχικά συμφέροντα. Εκείνη την περίοδο κυκλοφορούσαν πληροφορίες ότι η Βρετανία, προκειμένου να πείσει την ουδέτερη

Τουρκία να μπει στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων, παζάρευε να της παραχωρήσει όχι μόνο τα υπό ιταλική κατοχή Δωδεκάνησα, αλλά και νησιά εντός της ελληνικής επικράτειας, όπως η Σάμος, η Χίος και η Λέσβος.

Στο μεταξύ Δωδεκανήσια παλληκάρια άφηναν την τελευταία τους πνοή πολεμώντας τον εχθρό μέσα από τις τάξεις τους ελληνικού στρατού. Μετά το Διάκο, ακολούθησαν κι άλλοι, των οποίων η θυσία ήταν εφάμιλλη, εφόσον έπεσαν για την προάσπιση των ίδιων αξιών, της ελευθερίας και του δικαιώματος των λαών για αυτοδιάθεση. Στις 21 Δεκεμβρίου σκοτώθηκε ο   36.4507, 28.2201. Είχε αποφοιτήσει από την ΑΣΣΟΕ και εργαζόταν ως διευθυντικό στέλεχος μεγάλης εταιρείας στις Σέρρες. Αυτός ο πόλεμος συνέθλιψε τόσες ζωές και τόσα όνειρα...

Σήμερα πάλι, 30 Δεκεμβρίου, ο επισμηναγός της ελληνικής αεροπορίας και επικεφαλής τριμελούς πληρώματος, ο   36.4522, 28.2173 από την Κάρπαθο, προστέθηκε στους ήρωες αυτού του πολέμου. Σκοτώθηκε, με το αεροσκάφος του γεμάτο βόμβες, αφού απογειώθηκε από το αεροδρόμιο Καζακλάρ της Λάρισας, με σκοπό να βομβαρδίσει στόχους στο μέτωπο. Από το Ημιγυμνάσιο Απερίου, στο Βενετόκλειο Γυμνάσιο στη Ρόδο και κατόπιν στην Αθήνα και στη Σχολή Αεροπορίας στη Θεσσαλονίκη, είχε αποφοιτήσει ως \mathbb{E} πτυχιούχος οδηγός και είχε φτάσει στο βαθμό του Επισμηναγού. Οι Ιταλοί δεν του επέτρεψαν όμως τον επαναπατρισμό στα Δωδεκάνησα. Με την κήρυξη του πολέμου έγινε μάχιμος. Αμέσως μετά την απογείωση, το αεροπλάνο του αυτοεξερράγη και το παλληκάρι σκοτώθηκε ακαριαία μαζί με το πλήρωμά του. Η είδηση αυτή προκάλεσε σε όλους μας βαριά θλίψη! Ήταν ένα παιδί γεμάτο πάθος και όνειρα!

31 Ιανουαρίου 1940

Πριν δύο μέρες πέθανε ο Ιωάννης Μεταξάς, και σήμερα κηδεύεται με το Σύνταγμα Δωδεκανησίων Εθελοντών να αποτελεί την τιμητική συνοδεία, είτε για να τιμηθεί ο μεταστάς με τη συνοδεία μιας μεγάλης μονάδας (της μόνης διαθέσιμης στα μετόπισθεν),

είτε για να δηλωθεί η διεκδίκηση των Δωδεκανήσων από την Ελλάδα. Ακόμα και οι κηδείες αποτελούν εκδηλώσεις πολιτικής σημασίας τελικά.

18 Φεβρουαρίου 1940

Νωρίς το πρωί ήλθε η πολυπόθητη διαταγή. Το Σύνταγμα μας πήρε την 17400/18.02.1941 διαταγή της 20ης Μεραρχίας να μετακινηθεί σιδηροδρομικά προς το μέτωπο με πρώτο σταθμό τη Βεύη και από εκεί, μέσω της διαβάσεως Πισοδερίου, στην Κορυτσά. Επιτέλους θα πάψουμε να είμαστε στα μετόπισθεν και να παρακολουθούμε τον πόλεμο από μακριά.

Λίγες μέρες αργότερα

Οι μέρες είναι τόσο αγωνιώδεις και εξαντλητικές, που έχω χάσει την ακριβή αίσθηση του χρόνου. Οι πρώτες συγκρούσεις έφεραν και τους πρώτους τραυματίες. Καθώς μεταφερόταν τραυματισμένος με το τρένο, ο   36.4513, 28.2178, βρήκε άδικο και απροσδόκητο θάνατο, καθώς η ιταλική αεροπορία βομβάρδισε το τρένο που επέβαινε. Στη σκέψη όλων μας όμως, είναι σα να πέθανε στο πεδίο της μάχης.

Βρισκόμαστε στο Τεπελένι. Το κρύο είναι τσουχτερό, το χιόνι δυναμώνει και δεν ορίζουμε το σώμα μας από την παγωνιά. Παρόλα αυτά, επιτεθήκαμε και καταλάβαμε το φυλάκιο των Ιταλών. Τριάντα Ιταλοί συνελήφθησαν αιχμάλωτοι. Και εκεί που ξαποσταίναμε σ' έναν αμπρί μαζί με έναν συστρατιώτη μου, μια ριπή από πολυβόλο γάζωσε τον αέρα. Δεν προλάβαμε να αντιδράσουμε. Η σφαίρα τον πέτυχε ξυστά και του προκάλεσε αιμορραγία, αλλά ευτυχώς το τραύμα ήταν αντιμετωπίσιμο. Ήταν ο   36.4312, 28.2211, ο διακεκριμένος φιλόλογος. Στον πόλεμο περνάμε σύριζα στο θάνατο κάθε στιγμή και κανείς δεν εξαιρείται από τον αμείλικτο νόμο του. Η φρίκη γίνεται η καθημερινότητά μας. Πώς θα καταλήξει άραγε αυτός ο χαλασμός;;;

6 Απριλίου 1941

Δύσμοιρο ημερολόγιό μου, μαύρη μέρα για τον ελληνισμό η σημερινή. Οι γερμανικές δυνάμεις έσπευσαν να ενισχύσουν τις ιταλικές που απωθήθηκαν από τον ελληνικό στρατό στην Αλβανία. Πόσο θα αντέξει ο ταλαιπωρημένος από τις κακουχίες και το κρύο στρατός μας ακόμη; Όταν κατατασσόμασταν, είχαμε αφελώς την ψευδαίσθηση μιας ηρωικής επέλασης, που θα στεφόταν εύκολα με επιτυχία, γιατί απλά είχαμε το δίκιο με το μέρος μας. Όμως στον πόλεμο δεν νικά αυτός που έχει δίκιο. Συνήθως οι αθώοι την πληρώνουν. Δεν μπορώ να αποφύγω την απογοήτευση και το φόβο που φωλιάζει μέσα μου, κάθε φορά που πέφτει στη μάχη κι ένας γνωστός. Χθες άφησε την τελευταία του πνοή μπροστά στα μάτια μου, ο   36.45.09, 28.2201. Εθελοντής κι αυτός, με ιδανικά και όραμα...

25 Μαΐου 1941

Το αλβανικό μέτωπο κατέρρευσε και οι ελληνικές δυνάμεις, όσες απέμειναν, εκστράτευσαν για την Κρήτη από τις 21 του μήνα. Οι μάχες μαίνονται. Οι γερμανικές δυνάμεις διενεργούν καθημερινά αεραποβατικές επιχειρήσεις και βομβαρδίζουν το νησί. Σε μία τέτοια επιχείρηση έπεσε από ριπή οπλοπολυβόλου, που του προκάλεσε ακρωτηριασμό και ακατάσχετη αιμορραγία και ο   36.4523, 28.2207. Σπουδαίο παλληκάρι από την Κάλυμνο, θερμός πατριώτης και ανθυπίατρος στο Σύνταγμα Εθελοντών Δωδεκανησίων στο αλβανικό μέτωπο. Η τύχη του όμως κρίθηκε στην Κρήτη. Καλό σου ταξίδι φίλε!

20 Φεβρουαρίου 1942

Αγαπητό μου και πολύπαθο ημερολόγιο, από τα τέλη του περασμένου Μάη, που έπεσε και το τελευταίο οχυρό μας, η Κρήτη, η Ελλάδα βρίσκεται υπό την κατοχή των Γερμανών. Μάθαμε ότι ο πρώην εκδότης της Νέας Ρόδου, ο   36.4375,28.2341, πέθανε στην Αθήνα από αστιία, τη στιγμή που ο γιος του, ο Αντρέας, πολεμάει στο

αντάρτικο και οι δύο κόρες του συνελήφθησαν ως ύποπτες κατασκοπείας. Οι Έλληνες αξιωματικοί αλλά και οι απλοί στρατιώτες, σαν κι εμένα, σπεύσαμε με όποιον τρόπο μπορούσαμε στη Μέση Ανατολή και καταταχθήκαμε στην ελληνική ταξιαρχία υπό την αιγίδα των Συμμάχων. Βρίσκομαι στη Χάιφα εδώ και δύο μήνες. Προχθές έφτασαν εδώ, μετά από Οδύσεια τριών μηνών και δύο συμπατριώτες μου, που είχαν φυγαδευτεί από τη Ρόδο. Ο   36.4484, 28.2248 και ο   36.4532, 28.2230. Χάρηκα πολύ που τους είδα. Είναι σα να ανάσανα ξαφνικά τον αέρα της πατρίδας, που τόσο έχω νοσταλγήσει. Ρώτησα για τους γνωστούς μας και για την οικογένειά μου. Δεν μπόρεσα να συγκρατήσω τα δάκρυά μου...

25 Σεπτέμβρη 1942

Αγαπητό ημερολόγιο, άλλο ένα από τα παράδοξα του πολέμου, που ενισχύουν την πεποίθησή μου ότι στον πόλεμο δεν υπάρχουν κερδισμένοι. Το ελληνικό υποβρύχιο Νηρέυς τορπίλισε χθες το ιταλικό οπλιταγωγό *Fiume*, λίγο έξω από τη Villanova, που εκτελούσε αλλαγή της ιταλικής φρουράς στη Σύμη. Σ' αυτό επέβαιναν 300 ιταλοί στρατιώτες, αλλά και 70 Δωδεκανήσιοι. Αυτοί ήταν από τα αδικοχαμένα θύματα του πολέμου, τις παράπλευρες απώλειες.... Αυτές τις μέρες, εδώ στη Μέση Ανατολή, δημιουργήθηκε ο πρώτος ελληνικός λόχος καταδρομών, από Έλληνες αξιωματικούς των τριών όπλων, με διοικητή τον συνταγματάρχη   36.4306, 28.2327.

8 Οκτωβρίου 1942

Σήμερα έφτασε το νέο ότι οι συμπατριώτες μου, ο Νικόλας ο Σάββας και ο Γιώργος ο Κυρμιχάλης, που συμμετείχαν στην επιχείρηση δολιοφθοράς των στρατιωτικών αεροδρομίων της Καλάθου και των Μαριτσών αντιστοίχως, στα τέλη του Αυγούστου, έχουν συλληφθεί. Ο Γιώργος καταδικάστηκε σε ισόβια και στάλθηκε στις φυλακές του San Gimignano στη Siena και ο δύστυχος ο Νικόλας εκτελέστηκε στο ξενοδοχείο Sunwing, δύο μόλις μέρες μετά την καταδίκη του, στις 7 Οκτωβρίου 1942. Οι απώλειες

είναι πλέον αμέτρητες. Νιώθω σα θηρίο στο κλουβί. Θέλω να εκδικηθώ. Ανυπομονώ να μας στείλουν στο μέτωπο. Φημολογείται ότι θα στείλουν την ελληνική ταξιαρχία στο Ελ Αλαμείν. Αυτά συζητάμε τα βράδια με τον συμπατριώτη από τις Φάνες, τον   36.4516, 28.2243 και με τον Αντισμήναρχο   36.4381, 28.2183, που μετά το Αλβανικό μέτωπο και την Κρήτη, έφτασε εδώ να προσφέρει τις υπηρεσίες του.

5 Νοεμβρίου 1942

Μαύρο μου ημερολόγιο, που σήμερα παίρνεις το χρώμα της ψυχής μου, έχασα και τον τελευταίο συμπατριώτη μου. Ο   36.4516, 28.2243 έπεσε στη μάχη. Κι ενώ όλοι πανηγυρίζουν για την κατατρόπωση των δυνάμεων του άξονα και την υποχώρησή τους, δεν μπορώ να μη θρηνώ. Για την πολυπόθητη ειρήνη, πόσο αίμα ακόμη θα χυθεί;

25 Ιουλίου 1943

Το πένθος συνεχίζεται. Πριν κανά μήνα και αφού είχε περάσει τα τελευταία τρία χρόνια της ζωής του σε φυλακές: στο Udine της Ιταλίας, στις φυλακές Αβέρωφ και κατόπιν στις φυλακές της Ρόδου, υπέκυψε στα βασανιστήρια των Ιταλών και πέθανε ο   36.4302, 28.2205. Σήμερα μάθαμε ότι καθαιρέθηκε ο Μουσολίνι και ανέλαβε την πρωθυπουργία ο Στρατάρχης Badoglio. Τι να σημαίνει άραγε αυτό για τα παλληκάρια μας που σαπίζουν στις φυλακές και βασανίζονται;

30 Αυγούστου 1943

Από την Αίγυπτο η Δωδεκανησιακή παροικία με εκπρόσωπο τον   36.4298, 28.2223 και σε συνεργασία με την εξόριστη κυβέρνηση οργάνωσαν και εγκατέστησαν κλιμάκιο αντικατασκοπίας από Έλληνες και Άγγλους αξιωματικούς στη Μονόλιθο, στη σπηλιά «Λημέρι». Το δίκτυο πρωτο-οργανώθηκε από τον Καλύμνιο Κώστα Κουμμιανού ή Ντρη, σταλμένο από το στρατηγείο της Μέσης Ανατολής και συνέβαλε σημαντικά ώστε ο Ιερός Λόχος να έχει επιτυχή απόβαση στη Ρόδο. Σ' αυτό εντάχθηκαν πολλοί

Δωδεκανήσιοι αγωνιστές, ανάμεσά τους κι εγώ. Έφτασα στο νησί με τον Αντώνη το Νέσγο, τον Αύγουστο του 1943 στην παραλία Κιμισάλα, κοντά στο Μονόλιθο και οδηγηθήκαμε κατευθείαν στη σπηλιά. Παράλληλα στη Ρόδο δρούσαν άλλα μέλη της ομάδας, οι   36.4361, 28.2281,   36.4155, 28.1709,   36.4251, 28.2131,   36.4261, 28.2141 κ.ά. καθώς και τρεις Ιταλοί στρατιώτες. Με τις πρώτες διαρροές μυστικών όμως, άρχισαν οι συλλήψεις. Την πρώτη φορά οι συλληφθέντες, ελλείψει στοιχείων, αφέθηκαν ελεύθεροι σε μία βδομάδα. Πρέπει όμως να είμαστε τρομερά προσεκτικοί. Ζούμε στην κόψη του ξυραφιού.

Ασφαλώς δεν είμαστε το μόνο κατασκοπευτικό δίκτυο. Στην Κω, οργανώθηκε δίκτυο πληροφοριών που συνδέεται με το Συμμαχικό Κλιμάκιο της Αλικαρνασσού. Στην Σύμη, στη Μονή Πανορμίτη έχει στηθεί ένα παρόμοιο δίκτυο από τον   36.4276, 28.2145, που επικοινωνεί με τους Συμμάχους στη Μέση Ανατολή. Αυτός, αν και κατάγεται από τη Μύκονο, ήλθε να δράσει στη Σύμη. Ο εθνικός αγώνας διεξάγεται εξάλλου, παντού με τους ίδιους όρους. Με το που τέλειωσε το γυμνάσιο, κατετάγη σε μονάδα διαβιβάσεων και απέκτησε την ειδικότητα του ασυρματιστή-σαμποτέρ το 1941. Το 1943 αποσπάστηκε στη FORCE 133, εθελοντής σε ειδικές επιχειρήσεις, και από αυτή τη θέση διείσδυσε στην κατεχόμενη από τους Ιταλούς Σύμη, όπου εγκατέστησε ασύρματο.

14 Σεπτεμβρίου 1943

Armistizio!!! Συνθηκολόγηση! Οι Ιταλοί συνθηκολόγησαν με τους Συμμάχους πριν μερικές ημέρες. Στις 8 του μήνα, βγήκαμε αγουροξυπνημένοι στους δρόμους και βρήκαμε χιλιάδες προκηρύξεις γραμμένες ελληνικά και ιταλικά, που προέτρεπαν τους πολίτες να βοηθήσουν τους ιταλούς στρατιώτες να αιχμαλωτίσουν τους Γερμανούς, που βρίσκονταν στο νησί. Οι Γερμανοί ήταν μόλις το δέκα τοις εκατό των Ιταλών. Ένας άνεμος ενθουσιασμού και ελπίδας φύσηξε μέσα μας! Αλίμονο όμως! Αντί οι Ιταλοί να εκμεταλλευθούν την αριθμητική υπεροχή τους, οι αντιφατικές εντολές των ανώτερων στρατιωτικών και πολιτικών κλιμακίων τους, προκάλεσαν σύγχυση και οδήγησαν χθες

στην πτώση της Φρουράς της Ρόδου και στην παράδοσή του νησιού μας στους Γερμανούς. Ο Γερμανός στρατηγός Ulrich Kleemann ανέλαβε τη διοίκηση του νησιού και φοβάμαι ότι ξημερώνουν ακόμα πιο δύσκολες μέρες! Και σα να μην έφτανε αυτό, σήμερα μια ακόμα δυσάρεστη είδηση μας βύθισε εκ νέου στην απελπισία. Το ελληνικό υποβρύχιο Κατσώνη, με κυβερνήτη του τον   36.4466, 28.2154, βυθίστηκε από γερμανικά πυρά, μαζί με όλο του σχεδόν το πλήρωμα. Οι ελάχιστοι διασωθέντες συνελήφθησαν και οδηγήθηκαν στις φυλακές Αβέρωφ.

26 Σεπτεμβρίου 1943

Αγαπητό μου ημερολόγιο, οι σελίδες σου κατάντησαν δελτίο κηδειών. Ένα ακόμα σπουδαίο παλληκάρι χάθηκε σήμερα μαζί με το πλήρωμά του. Ο   36.4492, 28.2249, πλωτάρχης από την Κεφαλονιά, ενώ βρισκόταν στο αντιτορπιλικό Βασίλισσα Όλγα στο Λακκί της Λέρου, δέχθηκε βομβαρδισμό από τους Ιταλούς και πέθανε στο καθήκον μαζί με το βυθιζόμενο σκάφος του.

12 Φεβρουαρίου 1944

Χθες, ο   36.4276, 28.2146, ο Ηγούμενος της μονής Πανορμίτη Χρυσάνθος Μαρουλλάκης και ο ιεροψάλτης και οικονόμος της Μονής,   36.4277, 28.2159 συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν στο Μοναστήρι της Στρατετής, για τη συμμετοχή τους στο κατασκοπευτικό δίκτυο της Μονής Πανορμίτη. Πήγαν από κάρφωμα, από προδοσία. Δεν το χωράει ο νους μου, να υπάρχουν Έλληνες που συνεργάζονται με τους κατακτητές. Πώς το επιτρέπει η συνείδησή τους;;; Την ίδια στιγμή που αυτή η σκέψη με καταρρακώνει, οι ενέργειες κάποιων άλλων με εγκαρδιώνουν. Κι ενώ ο πόλεμος μαίνεται, αυτοί δίνουν τις δικές τους μάχες στο πεδίο της παιδείας. Ο Πρωτοσύγκελος   36.4338, 28.2325, έχοντας πρωτοστατήσει από την στιγμή της συνθηκολόγησης των Ιταλών για την αποκατάσταση της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης, σύντομα

αναμένεται να πετύχει την επαναλειτουργία του Βενετόκλειου, 7 χρόνια μετά το κλείσιμό του. Αυτό είναι μια παρήγορη σκέψη...

25 Απριλίου 1944

Οι απώλειες δεν μετριούνται πια! Ο θρήνος κλιμακώνεται!   36.4385, 28.2251, που υπηρετούσε σε ειδικό στρατιωτικό σώμα υπό τις διαταγές του Λόρδου Jellicoe και είχε πάρει μέρος σε τόσες επικίνδυνες αποστολές αποβάσεων στα νησιά Κω, Κάλυμνο, Λέρο, Τήλο, Καστελλόριζο και Ρόδο, βρήκε ηρωικό θάνατό σε επιχείρηση στη Σαντορίνη. Η μνήμη του όμως θα μείνει για πάντα ζωντανή!

19 Μαΐου 1944

Αγαπητό ημερολόγιο, το κακό συνεχίζεται και το δίκτυο κατασκοπείας της Σύμης κοντεύει να εξαρθρωθεί εντελώς. Σήμερα εκτελέστηκαν στην περιοχή Τρεις   36.4283, 28.2165, ο δάσκαλος και ο   36.4268, 28.2148, δάσκαλος επίσης και ιεροψάλτης, που κρατούνταν στις φυλακές της Ρόδου.

20 Μαΐου 1944

Αγαπητό ημερολόγιο, διανύουμε μέρες αναταραχής και αμφιβολιών! Σήμερα έληξε στο Λίβανο η πανεθνική διάσκεψη με στόχο τον σχηματισμό εθνικής κυβέρνησης, μεταξύ της «ελεύθερης ελληνικής κυβέρνησης» και των οργανώσεων εθνικής αντίστασης που δρουν στην Ελλάδα. Το συνέδριο οργάνωσε με τη μεσολάβηση των Άγγλων, ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος ήδη από τις 26 Απριλίου 1944 έχει αναλάβει και τη θέση του πρωθυπουργού στην τρίτη στη σειρά ελληνική εξόριστη κυβέρνηση. Το εθνικό συμβόλαιο που καταρτίστηκε όμως, όσο κι αν διατείνεται ότι στόχος είναι στο εξής η δημιουργία μια μεγάλης ελεύθερης Ελλάδας, δεν μας καθησυχάζει. Γιατί θα πρέπει να αποφασίσουμε για την πατρίδα μας «από κοινού μετά των Συμμαχικών δυνάμεων»;;; Ελπίζω η αγωνία μου να αποδειχθεί ανυπόστατη...

14 Ιουλίου 1944

Μαθεύτηκε ότι ο πρώην πρόξενος της Ρόδου, ο   36.4323, 28.2319, έχοντας μετατεθεί από το 1935 στο Υπουργείο Εξωτερικών, βρέθηκε να υπηρετεί ως Πρέσβης στο Κάιρο, όπου συνεργάζεται στενά με τον Μιχαήλ και τον   36.4523, 28.2223 για το Δωδεκανησιακό ζήτημα. Μαζί με την τύχη της Ελλάδας μεταπολεμικά, ελπίζουμε να διευθετηθεί και η δική μας! Τι τραγική ειρωνεία όμως !!!! Αν το κατασκοπευτικό δίκτυο στη Σύμη είχε κρατηθεί μυστικό για λίγο ακόμα, οι συναγωνιστές θα ζούσαν τη μεγάλη μέρα της απόβασης των Ιερολοχιτών στο νησί και την απελευθέρωσή του! Γιατί Θεέ μου, να πρέπει πάντα ένα χαρούμενο γεγονός να επισκιάζεται από κάποιο άλλο θλιβερό; Ή μήπως, απλά, οι αγώνες προϋποθέτουν θυσίες;

23 Ιουλίου 1944

Το κακό κορυφώνεται! Στις 13 Ιουλίου δόθηκε διαταγή συγκέντρωσης όλων των Εβραίων του νησιού μας σε ορισμένα σημεία της πόλης. Στις 18 του μήνα κλήθηκαν όλοι οι άρρενες από 15 ετών και εξής να παρουσιαστούν στην Γκεστάπο και στις 19, όλες οι γυναίκες και τα παιδιά, με τα τιμαλφή τους στην Καζέρμα (στρατώνας). Επί τρεις μέρες δεν τους έδωσαν ούτε τροφή, ούτε νερό, ενώ στο μεταξύ κατασχέθηκε όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία τους και στάλθηκε στη Γερμανία. Σήμερα τους είδαμε να στοιβάζονται σε βάρκες για τον Πειραιά. Μόνο οι Εβραίοι με τούρκικη υπηκοότητα γλύτωσαν, χάρη στην επέμβαση του Τούρκου πρόξενου, Selaheddin Ulkumen. Το μένος του Χίτλερ για τους Εβραίους, αφού σάρωσε όλην την Ευρώπη, χτύπησε και τους συντοπίτες μας, λίγο πριν τη λήξη του πολέμου. Ελπίζω να μην προστεθούν κι αυτοί στον αποτρόπαιο απολογισμό των αδικοχαμένων Εβραίων αυτού του παράλογου πολέμου, που θέτει υπό αίρεση την ανθρωπιά.

3 Αυγούστου 1944

Ακούστηκε ότι σήμερα, οι Εβραίοι του νησιού μας, που είναι τα θύματα της τελευταίας ανελέητης δίωξης του φασιστικού καθεστώτος, φορτώθηκαν σε τρένα για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Γερμανίας. Άουσβιτς, Μαουτχάουζεν, Νταχάου, λέξεις συνώνυμες της φρίκης και της θηριωδίας! Οργή ανάμικτη με πένθος με κατακλύζει! Στην περίπτωση τους δεν μπόρεσε να παρέμβει σωτήρια ο Αρχιεπίσκοπος   36.4353, 28.2285 και να τους προστατεύσει με κάποιο πλαστό πιστοποιητικό βάφτισης, για να τους παρουσιάσει ως χριστιανούς. Είναι όμως μια κάποια παρηγοριά να σκέφτεται κανείς ότι, έστω και κάποιοι, σώθηκαν μ' αυτόν τον τρόπο.

15 Σεπτεμβρίου 1944

Αγαπητό μου ημερολόγιο, η 9η του Σεπτέμβρη ήταν θλιβερή μέρα για το νησί μας. Οι Γερμανοί εξάρθρωσαν το αντιστασιακό δίκτυο στο Λημέρι. Είχαν εξαπολύσει πραγματικό διωγμό. Εγώ ξέφυγα από τύχη. Εδώ και λίγες μέρες ήμουν άρρωστος και έμενα σε μια εφεδρική κρυψώνα, που χρησιμοποιούσαμε μόνο για ώρες ανάγκης. Όταν το κατασκοπευτικό κλιμάκιο αντιλήφθηκε ότι στένευε γύρω μας ο γερμανικός κλοιός, είχε προτείνει στο Βρούχο και τον Κωσταρίδη να τους φυγαδεύσει στη Μέση Ανατολή, αλλά αυτοί αρνήθηκαν. Ο Κλεόβουλος ο Χατζηγεωργίου πιάστηκε και μαθαίνουμε ότι τον βασανίζουν στις φυλακές Καβαλίνι. Στη συνέχεια οι Γερμανοί συνέλαβαν τον Κωσταρίδη, τον   36.4322, 28.2260, τον Στέφανο το Γέροντα, τον Σταμάτη τον Καζούλλη και τους τρεις Ιταλούς που συνεργάζονταν μαζί μας. Ο   36.4360, 28.2281 τους ξέφυγε, αλλά βρήκαν τρόπο να τον πιάσουν με εκβιασμό. Κύκλωσαν το σπίτι του στην Ιξιά, απαιτώντας να παρουσιαστεί αμέσως, ή αλλιώς θα έστελναν τις αδελφές του σε στρατόπεδο στη Γερμανία. Ο Μιχάλης, που βρισκόταν στη Μονόλιθο, μόλις το 'μαθε, παρουσιάστηκε και παραδόθηκε για να προστατεύσει τις αδελφές του.

20 Σεπτεμβρίου 1944

Σε μια δίκη με συνοπτικές διαδικασίες, δύο μέρες πριν από το Στρατοδικείο της Μεραρχίας Εφόδου «Ρόδος», καταδικάστηκαν σε θάνατο ο Μιχάλης ο Βρούχος και ο Γιώργος ο Κωσταρίδης (μαζί με τους τρεις Ιταλούς) «εν ονόματι του γερμανικού λαού», με την κατηγορία «της συνδρομής προς την υπηρεσία πληροφοριών του εχθρού». Χθες, έξω από την Πύλη Ντ' Αμπουάζ, είχε μαζευτεί κόσμος γνωρίζοντας ότι θα περάσουν οι κρατούμενοι από εκεί. Κατά τις 11 φάνηκε η συνοδεία. Ο Μιχάλης, ο Γιώργος και οι τρεις Ιταλοί είχαν τα χέρια πίσω, δεμένα με χειροπέδες, γεγονός που σήμαινε την καταδίκη τους σε θάνατο. Ο Γιώργος φώναζε στην αδελφή του Ανθούλα: «Κουράγιο. Ο πόλεμος κοντεύει να τελειώσει». Όσο για το αποχαιρετιστήριο γράμμα του Μιχάλη, ήταν συγκλονιστικό.

Έγραφε:

«Αγαπητοί μου γονείς, σας ζητώ να με συγχωρήσετε για τη μεγάλη λύπη που σας προξενώ. Όταν αναμείχθηκα σ' αυτήν την υπόθεση, ήξερα ποιο θα είναι το τέλος μου. Παπά, εσύ με έμαθες ότι πάνω απ' όλα τιμιώτερον και σεβαστώτερον εστί η Πατρίς. Χριστίνα, Κώστα, Σάββα, Αμαλία, Μαρίκα, Γιώργο, Πόπη σας φιλώ όλους. Να προσέχετε τη μαμά.

Καζέρμα Ρεγγίνα 20 Σεπτεμβρίου 1944, ο υιός σας Μιχάλης».

Ο Μιχάλης, 23 χρονών παιδί και ο Γιώργος, 28 χρονών παλληκάρι, εκτελέστηκαν στο Ροδίσι. Η αδυναμία μου να το αποτρέψω, με κάνει να θέλω να ουρλιάξω. Έχασα τους συναγωνιστές μου, τους συνοδοιπόρους μου. Κι ενώ ήδη από τις 26 Αυγούστου έχει παρθεί η απόφαση για αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα, η κατάσταση είναι ακόμη ρευστή. Οι Γερμανοί στα Δωδεκάνησα παίζουν τα τελευταία τους χαρτιά, προβάλλοντας την πιο αποκρουστική εκδοχή τους.

Αυτές τις μέρες έφτασε και το νέο για το θάνατο δύο ακόμα αγωνιστών, κατά το βομβαρδισμό της πόλης Πάρμα στην Ιταλία από τους Συμμάχους, όπου και βρίσκονταν αιχμάλωτοι. Ο ένας, ο   36.4300, 28.2187, που ήταν πλοίαρχος του βενζινόπλοιου «Βασιλική» στην υπηρεσία στρατιωτικών μεταφορών, έκανε στρατιωτική κατασκοπεία

και αφού συνελήφθη, μεταφέρθηκε στο Castelfranco Emilia της Ιταλίας. Ο άλλος, ο   36.4295, 28.2217, είχε ενταχθεί σε πατριωτική οργάνωση το 1939 στην Αθήνα και του είχε ανατεθεί η συλλογή στοιχείων σχετικά με την άφιξη πολεμικών πλοίων από τη Λέρο στη Ρόδο, για να πάρουν μέρος σε ναυτική επίδειξη υπό τον κυβερνήτη De Vecchi. Κατά την επιστροφή του στη Ρόδο από τον Πειραιά είχε συλληφθεί και είχε καταδικαστεί σε 25ετή κάθειρξη. Και οι δύο βρέθηκαν φυλακισμένοι στην Πάρμα αυτήν την αποφράδα ημέρα....

12 Οκτωβρίου 1944

Σάλπισμα θριάμβου και χαράς! Τα γερμανικά στρατεύματα αποχωρούν από την Αθήνα. Γιορτές και πανηγύρια στην πρωτεύουσα! Ο κόσμος έχει ξεχυθεί στους δρόμους ν' αναπνεύσει αέρα ελευθερίας και να προϋπαντήσει την επόμενη ημέρα, της εθνικής ανεξαρτησίας!

2 Νοεμβρίου 1944

Αγαπητό μου ημερολόγιο! Ο γιορτινός απόηχος δεν πρόλαβε να φτάσει στα νησιά μας! Ενώ στην Ελλάδα μετράνε μέρες απελευθέρωσης, εδώ η συμφορά δεν έχει τέλος. Από τη Χάλκη ήλθε χθες βράδυ ένας πατριώτης και μας πληροφόρησε για τον ηρωικό θάνατο του   36.4485, 28.2204. Από τη Μέση Ανατολή είχε αποσπαστεί σε ειδική υπηρεσία κατασκοπείας και σαμποτάζ, με ορμητήριο τις παραλιακές μυστικές βάσεις της Τουρκίας, από όπου επισκεπτόταν συχνά και ενίσχυε με τρόφιμα

και φάρμακα την ιδιαίτερη πατρίδα του. Ήδη από τον περασμένο Σεπτέμβρη είχε οργανώσει εκεί δίκτυο πληροφοριών. Οι Γερμανοί για να το εξαρθρώσουν, απείλησαν να εκτελέσουν δέκα άνδρες από το νησί, αν δεν παραδινόταν. Έτσι ο Διογένης, αποδεικνύοντας ότι ήταν φτιαγμένος από τη στόφα του ήρωα, παρουσιάστηκε μόνος του στην πλατεία του χωριού, όπου και τον πυροβόλησαν. Αιμόφυρτος σύρθηκε στο σπίτι του και για να μην πέσει στα χέρια των Γερμανών, αυτοκτόνησε με χειροβομβίδα. Ο γενναίος θάνατός του φέρνει στη μνήμη άλλους ηρωικούς θανάτους αγωνιστών μακρινών εποχών, που με την αυτοθυσία τους έγιναν ορόσημα στην εθνική μας ιστορία: Κούγκι, Αρκάδι

31 Δεκεμβρίου 1944

Σήμερα ανέλαβε την αντιβασιλεία της χώρας ο Αρχιεπίσκοπος   36.4353, 28.2285, για την εξομάλυνση της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα. Όλα άρχισαν στις 3 Δεκεμβρίου, μέρα που όλοι θα θυμόμαστε με αποτροπιασμό. Αστυνομικές δυνάμεις εξαπέλυσαν πυρ μπροστά στο μνημείο του άγνωστου στρατιώτη ενάντια στη διαδήλωση του ΕΑΜ. Αυτή η διαδήλωση είχε οργανωθεί ως απάντηση στο τελεσίγραφο της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, που απαιτούσε τον αφοπλισμό όλων των αντάρτικων ομάδων. Ο απολογισμός ήταν τραγικός: σκοτώθηκαν 33 διαδηλωτές και τραυματίστηκαν άλλοι 148. Αυτό έδωσε το έναυσμα για νέες συγκρούσεις. Η Αθήνα μοιράστηκε στα δύο, από τη μία η κυβέρνηση Παπανδρέου και ο στρατηγός Σκόμπυ και από την άλλη οι αγωνιστές του ΕΑΜ, χθεσινοί ήρωες, σημερινοί «εχθροί». Η πόλη βυθίστηκε σε έναν ακόμη κύκλο αίματος και διχασμού. Το είχα φοβηθεί πως η συμμαχική βοήθεια δεν θα ήταν για καλό.... Μέσα σ αυτόν τον ορυμαγδό, τέθηκε και το ζήτημα της επανόδου του βασιλιά. Ο πολιτικός κόσμος όμως, το έκρινε άκαιρο, εξ ου και ο Γεώργιος ο Α΄ παραχώρησε την αντιβασιλεία στον Δαμασκηνό.

12 Φεβρουαρίου 1945

Καλό μου ημερολόγιο, ζούμε σε δύο παράλληλα σύμπαντα. Από τη μία, οι εξελίξεις στην Ελλάδα ραγδαίες και από την άλλη, η δική μας καθημερινότητα, με τον πόλεμο ακόμα να μαίνεται. Σήμερα οι Συμμαχικές δυνάμεις έκαναν απόβαση και απελευθέρωσαν τη Νίσυρο. Όχι όμως χωρίς απώλειες. Ανάμεσά τους και ο   36.4326, 28.2307, αλεξιπτωτιστής από την Αθήνα, που έπεσε ηρωικά μαχόμενος για χάρη της δικής μας ελευθερίας. Στο μεταξύ η πείνα μάς θερίζει. Σωροί πτωμάτων βρίσκονται σε κοινή θέα, ενώ πολλοί φυλάνε τα πτώματα σπίτια τους, για να επωφελούνται του πενιχρού δελτίου τροφίμων. Ο γιος μου, 12 χρονών πλέον, έχει μείνει η σκιά του εαυτού του κι ανησυχώ. Τρέμουν τα πόδια του από εξάντληση. Όμως μια είδηση με κάνει να αναθαρρεύω. Οι δύο αντίπαλοι, Σύμμαχοι και Άξονας, συμφώνησαν άτυπα στη μεταφορά βοήθειας στην αποκλεισμένη περιοχή μας και μετά από τις ενέργειες του Πρωτοσύγκελου   36.4338, 28.2321, το συμμαχικό στρατηγείο της Μέσης Ανατολής ενέκρινε την αποστολή τροφίμων. Έτσι, 4 τουρκικά καΐκια με σημαία του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού και επικεφαλής τον Ελβετό διπλωμάτη   36.4347, 28.2286, θα ξεκινήσουν από τη Σμύρνη για Λέρο, Κάλυμνο και Ρόδο. Αμήν και τότε!

26 Απριλίου 1945

Σήμερα οι Γερμανοί απέδειξαν για άλλη μια φορά τη σκαιότητα και την αγριότητά τους. Εκτέλεσαν από τις φυλακές Casa dei Peni, όπου τους κρατούσαν αιχμάλωτους, τον Ιωάννη Δενδρινό, τον Κλεόβουλο Χατζηγεωργίου και τον Στέφανο Γέροντα, που εμπλέκονταν στο κατασκοπευτικό δίκτυο στο Λημέρι.

Λίγες μέρες νωρίτερα ο Στέφανος είχε επιχειρήσει να αποδράσει, γιατί είχε μάθει ότι είχαν πεθάνει η γυναίκα του και το ένα του παιδί από φυματίωση, αλλά πιάστηκε. Στο μεταξύ είχαν δολοφονηθεί κάποιοι Γερμανοί στρατιώτες. Για εκδίκηση λοιπόν και για παραδειγματισμό, οι Γερμανοί δυνάστες εκτέλεσαν τα παλληκάρια, γράφοντας τις τελευταίες πράξεις αγριότητας σ' αυτό το θέατρο του παραλόγου, που είναι ο πόλεμος!

Και όλα αυτά, την ώρα που ένα προς ένα τα νησιά μας απελευθερώνονται από τους Ιερολοχίτες και τις συμμαχικές δυνάμεις.

9 Μαΐου 1945

Χθες, Τρίτη 8 Μάη 1945, την ημέρα που το Βερολίνο έπεφτε στα χέρια του Κόκκινου Στρατού, ο Γερμανός διοικητής των στρατιωτικών δυνάμεων Δωδεκανήσου, Οτο Βάγκνερ, υπέγραψε στη Σύμη, την άνευ όρων παράδοση της Δωδεκανήσου στον Άγγλο αρχιστράτηγο των Δυνάμεων της Μέσης Ανατολής, Paget, στους Άγγλους ταξίαρχο Moffat και ναύαρχο Tennant και στο διοικητή του   36.4506,28.2231 της ελληνικής στρατιωτικής αποστολής στα Δωδεκάνησα, συνταγματάρχη   36.4305, 28.2327. Το απόγευμα της ίδιας μέρας συνήλθαν στο Βενετόκλειο γυμνάσιο οι πρόκριτοι της Ρόδου και εξέλεξαν επιτροπή, που θα αποτελούσε το σύνδεσμο με τους Συμμάχους. Σ' αυτήν, μεταξύ άλλων, συμμετείχε και ο   36.4345,28.2192. Από σήμερα βρισκόμαστε επισήμως, όλα τα Δωδεκάνησα, σε Αγγλική Στρατιωτική Κατοχή. Γύρισαν και οι αδελφοί Νικόλας και Λάζαρος   36.4320,28.2350 από το στρατόπεδο στο νησί Ροιζα, όπου κρατούντο, για την πατριωτική τους δράση. Να ελπίσουμε ότι αυτό θα είναι και το τέλος των δεινών μας; Το παράδειγμα της Ελλάδας δεν μας επιτρέπει να είμαστε ανυποψίαστοι.

16 Μαΐου 1945

Αγαπητό ημερολόγιο, η χθεσινή μέρα θα χαραχθεί ανεξίτηλα στη μνήμη μου. Είμαι πλέον 40 ετών κι έχω ζήσει τούρκικη, ιταλική, γερμανική κατοχή και αγγλική επικυριαρχία. Ο γιός μου, αν και μόλις 12 χρονών, μόνο την τούρκικη κατοχή δεν γνώρισε. Η χθεσινή ημέρα όμως μοιάζει να σηματοδοτεί την αρχή του τέλους των δεινών της Δωδεκανήσου, καθώς ανατέλλει η ελπίδα της Ένωσης με την Ελλάδα. Θέλω να ονειρεύομαι για το παιδί μου και για όλα τα παιδιά του τόπου μας, μια καλύτερη ζωή!!! Ο λαός της Ρόδου, σύσσωμος, συγκεντρώθηκε στο λιμάνι να υποδεχθεί το

θρυλικό αντιτορπιλικό Αβέρωφ, στο οποίο επέβαινε ο   36.4353, 28.2285 συνοδευόμενος από τα εξέχοντα μέλη της Δωδεκανησιακής επιτροπής, τον   36.4366, 28.2356 και τον   36.4523, 28.2223. Στο λόγο του ο Μακαριώτατος συνέστησε «μικράν υπομονήν μέχρι την οριστική διευθέτηση του Δωδεκανησιακού ζητήματος» και έκανε αισιόδοξες προβλέψεις. Σήμερα δε, έδωσε το όνομά του στη λεωφόρο Αρνάλντο Μουσολίνι, εντοιχίζοντας μια πλάκα, που στα μάτια μας έχει τη βαρύτητα συμβολαίου και ηθικής δέσμευσης. Η άφιξη του Αβέρωφ όμως, πέρα από τη συμβολική αξία της, είχε και πρακτικό όφελος για μας, καθώς τα αμπάρια του είναι γεμάτα τρόφιμα που θα διανεμηθούν στον εξαθλιωμένο από την πείνα λαό μας.

16 Οκτωβρίου 1945

Σήμερα ο τόπος μας τίμησε έναν «φίλο» από μακριά, που είχε υποστηρίξει επί σειρά ετών με θέρμη το Δωδεκανησιακό ζήτημα και το δίκαιο του αιτήματος της ένωσής μας με την Ελλάδα. Ο Γερουσιαστής των ΗΠΑ και φλογερός φιλέλληνας,   36.4292, 28.2323, είχε καταθέσει πρόταση στην Επιτροπή Εξωτερικών Σχέσεων του Αμερικανικού Κογκρέσου για την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. Η πρότασή του είχε γίνει δεκτή και είχε έκτοτε ανακοινωθεί σε όλες τις διεθνείς συνδιασκέψεις. Έτσι, η Κεντρική Δωδεκανησιακή Επιτροπή, για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη της, τον ανακήρυξε επίτιμο πρόεδρό της.

Δευτέρα του Πάσχα, 22 Απριλίου 1946

Η περίοδος της Αγγλοκρατίας δεν εξελίσσεται σε μια ειρηνική παρένθεση πριν την ενσωμάτωση, όπως ονειρευόμασταν. Οι Άγγλοι διατηρούν το διοικητικό καθεστώς της Ιταλοκρατίας και έχουν καταργήσει μόνο τους νόμους, που αφορούσαν στο φασιστικό καθεστώς και στη διάκριση φυλών και θρησκευμάτων. Στους δρόμους πια, αντί να συναντά κανείς Ιταλούς, πέφτει πάνω σε Κύπριους χωροφύλακες και Ινδούς στρατιώτες, φερμένους από τις αποικίες της Αγγλίας. Το δημοτικό συμβούλιο δίνει

μάχες για να πετύχει την αντικατάσταση των ονομάτων των δρόμων με άλλα ελληνικά.. Οι Άγγλοι προσπαθούν να προωθήσουν την ιδέα της αυτονομίας των Δωδεκανήσων και ενισχύουν τέτοιες κινήσεις στο εσωτερικό. Όμως εμείς επαγρυπνούμε. Χθες, την ώρα του Εσπερινού διενεργήθηκε δημοψήφισμα των Δωδεκανησίων, το οποίο τάχθηκε ομόφωνα υπέρ της Ένωσης. Ουρές σχηματίζονταν στα δημαρχεία για να υπογράψουν το κείμενο που επιμελήθηκε ο συνταγματάρχης, 36.4305, 28.2327. Ο λαός αποφάνθηκε και ζήτησε την άμεση λύση του Δωδεκανησιακού ζητήματος και την Ένωση με τη μητέρα Ελλάδα. Όλα θα κριθούν στη Διάσκεψη της Ειρήνης ανάμεσα στις νικήτριες δυνάμεις. Είμαστε στα χέρια των ισχυρών, αλλά ελπίζουμε!

28 Ιουνίου 1946

Η εφημερίδα Χρόνος, όργανο της Αγγλικής διοίκησης, χθες είχε πρωτοσέλιδο τίτλο:

Η Δωδεκάνησος αποδίδεται εις την Ελλάδα. Ο Μολότοφ

αίρει τις επιφυλάξεις του, μεταφέροντας το κλίμα από τη Διάσκεψη της Ειρήνης. Όλοι αισθανόμαστε ότι βρισκόμαστε στην τελική ευθεία και περιμένουμε τις εξελίξεις μέρα με τη μέρα, με κομμένη την ανάσα... Στη Βουλή των Ελλήνων, ο Δωδεκανησιακής καταγωγής 36.4306, 28.2360, χαιρέτισε τη χαρμόσυνη είδηση με ενθουσιασμό και προέβλεψε ότι σύντομα η αίθουσα της Βουλής θα δεξιωθεί βουλευτές από τον τόπο μας!

<p>Διημερίδα, καταργηθείσα και ημερησίως δημοσίως δημοσιεύεται υπό το Γραφείο μας - Πρωτότυπο Δημοσιεύματα - Δρ. Τηλ. 733</p> <p>Διημερίδα και ειδικευμένη υπό κ. Δ. Δημητρίου. Τηλ. Δρ. (542)</p>	<h1>ΧΡΟΝΟΣ</h1>	<p>ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 28 ΙΟΥΝΙΟΥ 1946</p> <p>Κίρινο και Ίσθμιο</p> <p>ΕΤΗΣΙΑ : 500 ΕΣΤΙΜΩΣ : 250 ΤΥΠΩΣ : 140</p>
<p>Αρ. φύλλου 261</p>	<p>ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ</p>	<p>Τμή φύλλου Διημ. 2</p>
<p>ΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΩΝ 4 ΥΠΟΥΡΓ. ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ Ο ΜΟΛΟΤΩΦ ΑΙΡΕΙ ΤΑΣ ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ ΤΟΥ Η ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ ΑΠΟΔΙΔΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ</p> <p>Λονδίνο 28 — Ο Υπουργός των Ξεναρχικών της 'Αμερικής Κ' Μπέινς εξέφρασε την ικανοποίησή του διότι η Διασκεψή καθόρθως να λύση ουσιαστικά ζητήματα κατά την συνεδρίασίν της της 27ης.</p> <p>Παύση πρώην φοράν ο κ. Μολότοφ έβλεπε τούτον ύπερχειρτικώς εις πολλά ζητήματα. Ο κ. Μπέινς άνωτος τού ζήτημα της Δωδεκανήσου και άξιωσε την λύσιν του. Ο κ. Μολότοφ παρουσίασε τὰ προτείνοντάς του και είπε λακωνικώτατα: «Συμφωνά να αποδοθή η Δωδεκάνησος εις την Έλλάδα άνευ ούθενός άλλου όρου ειμή τού παραληφθέντος τούτου υπό τού κ. Μολότοφ όρου και τσαυτοτέρως τού ζήτημα έλθην».</p> <p>Ήδη συμφωνήσας προς τήν καθορισθέντα διαδικασίαν η άπόφασις αυτή των τεσσάρων Υπουργών των Ξεναρχικών θα τέθη υπό όφιν τού προσεχούς Συνεδρίου της ειρήνης διά τήν υπογραφήν.</p>		
<p>Η ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΟΥΪΑΝ Ο ΑΝΕΥ ΣΤΕΜΜΑΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ</p> <p>Ο κ. Κωνστ. Μάβιος, άνταρταρχός της Τρίτης Αυτοκρατορίας της Σουβίας, έβλεπε τήν έλευσίν του εις τήν Σουβίαν και μετέφερε τήν έλευσίν του εις τήν Κωνσταντινούπολιν. Είς τήν Κωνσταντινούπολιν έφθασε τήν 27ην Ιουνίου. Μετά τήν άφιξίν του εις τήν Κωνσταντινούπολιν, έβλεπε τήν έλευσίν του εις τήν Κωνσταντινούπολιν. Μετά τήν άφιξίν του εις τήν Κωνσταντινούπολιν, έβλεπε τήν έλευσίν του εις τήν Κωνσταντινούπολιν.</p>		

14 Ιουλίου 1946

Αγαπητό ημερολόγιο, χαράς Ευαγγέλια! Υψώθηκε η πρώτη ελληνική σημαία στον ιστό του Δημαρχιακού μεγάρου Ρόδου σε επίσημη τελετή. Η κοσμοσυρροή δεν περιγράφεται....

6 Αυγούστου 1946

Από σήμερα έχουμε πλέον το πρώτο αιρετό δημοτικό συμβούλιο, που αναδείχθηκε από τις εκλογές. Δήμαρχός μας ο   36.4545, 28.2206 με ποσοστό νίκης 51,76%. Από τις πρώτες ενέργειές του ήταν να ονομάσει μια πλατεία στην Μεσαιωνική πόλη, στη μνήμη εκείνων των συμπατριωτών μας, που μαρτύρησαν στον πόλεμο, διωγμένοι από τους Γερμανούς. Την πλατεία   36.4433, 28.2312. Στο μεταξύ όμως οι Άγγλοι συνεχίζουν να σπέρνουν το διχασμό, αποσκοπώντας να μετατρέψουν τη Δωδεκάνησο σε επαρχία της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Δεν πρέπει να εφησυχάζουμε. Το ότι προσπαθούν να εδραιώσουν την παρουσία τους εδώ και να επηρεάσουν συνειδήσεις, φάνηκε από το γεγονός ότι απαγόρευσαν στην   36.4251, 28.2110, την εξαίρετη λαογράφο και ζωγράφο που ασχολήθηκε συστηματικά με τα νησιά μας, να κάνει τη δεύτερη διάλεξη που είχε προγραμματίσει, με τη δικαιολογία ότι στην πρώτη, δεν εκφράστηκε με αρκετό σεβασμό σ' αυτούς.... Ευτυχώς όμως, τίποτα δεν μπορεί να ανακόψει την προσπάθεια για διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, καθώς οι ακάματοι και αφοσιωμένοι εργάτες της είναι πολλοί. Ανάμεσα τους και ο σπουδαίος εκπαιδευτικός, ο   36.4332, 28.2195, από την Έμπωνα, που από φέτος εργάζεται στο Βενετόκλειο, ο οποίος βοήθησε τον διάσημο φιλέλληνα Ελβετό   36.4526, 28.2198, στη συλλογή του υλικού του για τα Δωδεκανησιακά δημοτικά τραγούδια.

10 Νοεμβρίου 1946

Αγαπητό ημερολόγιο, χθες το βράδυ μια ομάδα έφεδρων στρατιωτικών και επαναπατρισθέντων προσφύγων κυρίως από τη Μέση Ανατολή συγκεντρώθηκαν στο

σπίτι του Πάνου του Μιχαηλίδη. Αποφασίστηκε να ιδρυθεί το Εθνικό Μέτωπο Πανδωδεκανησιακής Απελευθέρωσης, με σκοπό να οργανώσει και να καθοδηγήσει το λαό στην Ένωση. Εγώ, έχοντας ξαναπροσληφθεί από πέρσι δάσκαλος, αλλά και ως μέλος του ΔΣ Διαγόρα, έχω τόσα τρεχάματα που δεν μπόρεσα να παρευρεθώ στην συγκέντρωση. Θα προσπαθώ όμως να βοηθάω, όσο μπορώ.

10 Φλεβάρη 1947

Γιούπι!!!! Θέλω να χοροπηδήσω σαν μικρό παιδί! Υπογράφηκε στο Παρίσι συνθήκη ειρήνης με την Ιταλία, η οποία εκχωρεί ανάμεσα στα άλλα στην Ελλάδα, την πλήρη κυριαρχία των νησιών της Δωδεκανήσου και των παρακείμενων νησίδων. Ο βαθύτερος πόθος όλων μας εκπληρώνεται και οι αγώνες δικαιώνονται! Παρόλα αυτά δεν μπορεί κανείς να μην πικραίνεται και να μην είναι επιφυλακτικός απέναντι σε όσους αυτοχρήστηκαν σωτήρες μας! Παραμονές της Ένωσης οι Άγγλοι έχουν ξεγυμνώσει το νησί. Παίρνουν μαζί τους ό,τι θεωρούν πολύτιμο ή το ξεπουλάνε σε μαυραγορίτες. Περνώντας με το φίλο μου τον Κυριακό τις προάλλες από το αεροδρόμιο, είδαμε κάτι εργάτες να γκρεμίζουν το κεντρικό κτίριο. Απορήσαμε και σταματήσαμε να δούμε τι συμβαίνει. Μας πληροφόρησαν ότι η βρετανική διοίκηση είχε πουλήσει όλα τα σίδερα του αεροδρομίου σε έναν εργολάβο. Μας ήλθε το αίμα στο κεφάλι. Τρέξαμε στον   36.4305, 28.2327 και το καταγγείλαμε. Εκείνος, με τη σειρά του, έκανε διάβημα στον Πάτζετ, διαμαρτυρούμενος για τη λεηλασία της εθνικής μας περιουσίας. Ποιος να περίμενε τέτοια συμπεριφορά από τους "σωτήρες" μας;

31 Μάρτη 1947

Ο Άγγλος διοικητής των Δυνάμεων Κατοχής Δωδεκανήσου, ταξίαρχος Α.Σ. Πάρκερ, παρέδωσε τη Στρατιωτική Διοίκηση στον αντιναύαρχο   36.4518,28.2251. Όλοι περιμέναμε ότι ο πρώτος στρατιωτικός διοικητής του τόπου θα ήταν ο Τσιγάντε, αλλά αλίμονο! Πλήρωσε ακριβά το τίμημα της τιμιότητάς του. Αφού κατήγγειλε τόσο

στο Υπουργείο Εξωτερικών, όσο και στο λαό της Ρόδου, από τη θέση του διοικητή της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής ως «εθνικός ανάξιους» όσους είχαν συνεργαστεί με τους εχθρούς, αυτοί οι επιτήδριοι, αφού πρώτα πλεύρισαν πολιτικούς της Αθήνας, του κόλλησαν τη ρετσίνα του αριστερού και η Κυβέρνηση τον απομάκρυνε. Ο κόσμος όμως ξεχνά εύκολα και όπως και να χει, αυτή τη μέρα, τίποτα δεν θα μπορούσε να επισκιάσει τη χαρά του γεγονότος. Πλήθος λαού παραληρούσε από ενθουσιασμό, όταν δόθηκε η εντολή υποστολής της βρετανικής σημαίας από τον ιστό του διοικητηρίου.

Στο μεταξύ το ΕΜΠΑ, ντεφάκτο πλέον στη νομιμότητα, συμμετείχε στην υποδοχή του   36.4518,28.2251. Ο γραμματέας του, ο   36.4325, 28.2230, συναντήθηκε μαζί του για τον συγχαρεί και να του εκθέσει τις απόψεις της οργάνωσης για την κατάσταση στα Δωδεκάνησα.

13 Μάη 1947

Κι ενώ πιστέψαμε πως μπήκαμε πια σε περίοδο ομαλότητας, ξέσπασε καινούρια καταιγίδα. Η διοίκηση Ιωαννίδη έθεσε το ΕΜΠΑ σε διωγμό και επιδόθηκε σε μαζικές συλλήψεις των μελών του. Η κατηγορία ήταν ότι επρόκειτο για μέλη παράνομης οργάνωσης που είχαν σκοπό να κάνουν εμφύλιο πόλεμο. Οι διώξεις επεκτάθηκαν σε όλους όσους βάραινε η υποψία ότι είναι αριστεροί, ανεξάρτητα από το αν ανήκαν στο ΕΜΠΑ. Έτσι, συνελήφθη από την ασφάλεια Ρόδου για τα αριστερά του φρονήματα και φυλακίστηκε στην Αθήνα επί 4 μήνες και ο   36.4299, 28.2198, ο εξάριτος μαθηματικός που εργαζόταν στο Βενετόκλειο.

Δυστυχώς, οι εξελίξεις στην Ελλάδα και ο εμφύλιος διχασμός που μαίνεται, υπαγορεύουν την εφαρμογή των πολιτικών επιλογών της ελληνικής κυβέρνησης και εδώ. Λες και δεν έφτασε το αίμα που χύθηκε για την ελευθερία....

9 Ιανουαρίου 1948

Ο νόμος της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, που όρισε την προσάρτηση των νησιών μας στην Ελλάδα, στις 28 του περασμένου Οκτώβρη, δημοσιεύτηκε σήμερα στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Η 7η Μαρτίου ορίστηκε ως η ημέρα της πανηγυρικής τυπικής ενσωμάτωσης της Δωδεκανήσου.

7η Μαρτίου 1948

Αγαπητό μου ημερολόγιο! Η μέρα ξημέρωσε με καλούς οiwονούς. Ηλιόλουστη και γιορτινή. Από τις 7:30 το πρωί είχαν παραταχθεί στην προβλήτα κοπέλες ντυμένες με τοπικές δωδεκανησιακές φορεσιές και κρατούσαν καλάθια γεμάτα λουλούδια, για να ράνουν το βασιλικό ζεύγος που θα κατέφθανε. Ο Βασιλιάς Παύλος και η βασίλισσα Φρειδερίκη έφτασαν στη Ρόδο με το αντιτορπιλικό Θεμιστοκλής, και αποβιβάστηκαν στις 9:30. Συνοδεύονταν από τον αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης του, τον   36.4364,

28.2172, τον   36.4356, 28.2171 και άλλους υπουργούς, στρατιωτικούς και επίσημους. Στην προβλήτα, μπροστά στον Ευαγγελισμό είχαν παραταχθεί ο στρατιωτικός διοικητής 36.4516, 28.2251, ο Δήμαρχος Γ. Χαρίτος, ο Μητροπολίτης Τιμόθεος Ευαγγελινίδης, η Κεντρική Δωδεκανησιακή Επιτροπή με επικεφαλής τον   36.4366, 28.2356 και τον   36.4326, 28.2354 και πολλοί ακόμα επίσημοι, μητροπολίτες, πρόξενοι, αρχηγοί και εκπρόσωποι κομμάτων και άνθρωποι των γραμμών. Μεγάλος απών όμως, ήταν ο   36.4305, 28.2327. Ο λαός επεφύλασσε αποθεωτική υποδοχή στους εκπροσώπους της μητέρας Ελλάδας. Όλοι ήμασταν συγκινημένοι. Ο γιος μου με φουσκωμένα τα στήθη από εθνική υπερηφάνεια, τραγουδούσε τον εθνικό ύμνο ασταμάτητα. Ακολούθησαν παρελάσεις, καταθέσεις στεφάνων, δοξολογία, λαμπαδηφορία και τέλος η ανάγνωση του Βασιλικού διατάγματος περί προσαρτήσεως της Δωδεκανήσου εις την Ελλάδα. Ο λαός ξέσπασε σε επευφημίες! Οι εκδηλώσεις κράτησαν όλη μέρα και θα συνεχιστούν και αύριο, με γιορτές και απονομές παρασήμων και μεταλλίων σε όσους διακρίθηκαν στον απελευθερωτικό αγώνα. Μακάρι στο εξής να επικρατήσει ειρήνη, δικαιοσύνη και πρόοδος σ' αυτόν το βασανισμένο τόπο!

15 Μαΐου 1948

Την Στρατιωτική διοίκηση διαδέχθηκε η Πολιτική Γενική Διοίκηση. Σε εορταστική ατμόσφαιρα υποδεχθήκαμε τον γιατρό και αγωνιστή   36.4330, 28.2349, που ήλθε στη Ρόδο για να παραλάβει την εξουσία από τον Περικλή Ιωαννίδη. Μετά από τόσες χαρές και πανηγύρια, όταν όλα καταλάγιασαν μέσα μας, κι ενώ χτυπούσαν ακόμα χαρμόσυνα οι καμπάνες, μαζευτήκαμε σ' όλες τις γειτονίες, σ' όλα τα χωριά, σ' όλα τα νησιά, σαν συνεννοημένοι, και τραγουδώντας τον εθνικό μας ύμνο, κινήσαμε για τα νεκροταφεία μας. Πήγαμε εκεί, για να πούμε το νέο στους νεκρούς μας που αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν για να αξιωθούμε τη σημερινή μέρα, γιατί τους τη χρωστάμε....

Τελευταία καταγραφή

Αγαπητό μου ημερολόγιο, άντεξες τόσα χρόνια και φιλοξένησες τις σκέψεις μου και όλα τα σημαντικά γεγονότα, που κάθε φορά τις προκαλούσαν. Με την απελευθέρωση και την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα μοιάζει ο ρόλος σου να ολοκληρώθηκε. Εξάλλου μεγάλωσα πια.... Θα σε αποθηκεύσω σ ένα σεντούκι και κάποτε, θα σε κληροδοτήσω στο γιο μου κι ελπίζω κι αυτός στα δικά του παιδιά, για να μάθουν πως βίωσε ο παππούς τους την ιστορία του τόπου μας. Και λέω, βίωσε, γιατί σ' αυτές τις σελίδες περιέχεται η προσωπική μου αναμέτρηση με την ιστορία. Πολλά γεγονότα τα παρέλειψα. Η δίνη των εξελίξεων δεν μου επέτρεπε να είμαι όσο έπρεπε τακτικός. Και σίγουρα, όσα κατέγραψα δεν είναι ανεπηρέαστα από την προσωπική μου κρίση και την ιδεολογική τοποθέτηση. Η ιστορία εξάλλου, πάντα φιλτράρεται και προσλαμβάνει νόημα μέσα από τους ερμηνευτικούς φακούς του καθενός. Αλίμονο σε όποιον ισχυριστεί ότι κατέχει την αντικειμενική εκδοχή της....

Παρόλα αυτά, αγαπητό μου ημερολόγιο, έχεις μεγαλύτερη αξία απ' όση αντιλαμβάνεται κανείς σε πρώτο επίπεδο. Γιατί σε εποχή ειρήνης, που τα παιδιά απολαμβάνουν τα αγαθά της, επέρχεται υποχρεωτικά εφησυχασμός και αδιαφορία για το παρελθόν. Το ενδιαφέρον για την ιστορία ατονεί. Τα περασμένα μοιάζουν μακρινά και ξένα.... Τα βιβλία ιστορίας συνήθως συγκεντρώνουν την αντιπάθεια των μαθητών, καθώς δεν είναι παρά άψυχοι φορείς στεγνής γεγονοτολογίας, προς επιφανειακή και πρόσκαιρη αποστήθιση για τις ανάγκες του αναλυτικού προγράμματος. Ενώ εσύ, μικρό μου ημερολόγιο, ίσως καταφέρεις να διεγείρεις το ενδιαφέρον των παιδιών για το παρελθόν τους, γιατί υπόσχεται στο νεαρό επίδοξο αναγνώστη, να κρυφοκοιτάξει στην προσωπική ιστορία κάποιου που το έζησε..... Και σίγουρα, αν και η ζωή μου δεν διέφερε πολύ από πολλών άλλων, ο ιστορικός χρόνος που την πλαισίωσε, την έκανε από μόνος του συναρπαστική. Τώρα που γράφω τις τελευταίες αυτές λέξεις, φαντάζομαι κάποιο παιδί στο μέλλον να σε κρατά και να 'χει ολοκληρώσει την ανάγνωσή σου, φτάνοντας σ' αυτό το σημείο. Σ' αυτό το παιδί απευθύνομαι λοιπόν, για να του πω: Εδώ που έφτασες λίγο δεν είναι, αλλά εύχομαι να είναι μόνο η αρχή της περιπέτειάς σου στο ιστορικό μας τοπίο. Εύχομαι να είναι μακρύ και γόνιμο το ταξίδι της εξερεύνησής σου και ποτέ να μην ξεγελαστείς με την ψευδαίσθηση, ότι κατέκτησες όλη την αλήθεια. Να 'ναι το πνεύμα σου ανήσυχο και ανοικτό. Η δική μου συνεισφορά ήταν μικρή, αλλά – ελπίζω- καταλυτική. Μόνη μου φιλοδοξία ήταν να σου δώσω αφορμή και τροφή για σκέψη. Η σκυτάλη και η ευθύνη της συνέχειας και της αλήθειας είναι πλέον σε σένα.

Απαντήσεις

σελ. 12: Τάρπον Σπρίνγκς	σελ. 13: Φιλημονας Γιάμαλης
σελ.14: Μαλλιιάκας Δημήτριος, Καζούλειο, Αμαράντειος, Μαλλιιάκας Δημ., Γεώργιος Γεωργιάδης	σελ.16: Δημήτριος Αναστασιάδης, Χρύσανθος Θεοχάρης, αδελφοί Βενετοκλή
σελ. 17: Σάββας Παυλίδης- Ιωάννης Καζούλλης	σελ. 20: Εμμ. Καλαμπίχης, Γ. Κοκκίδης
σελ.22: Μιχαήλ Βολονάκης, Σκεύος Ζερβός	σελ.23: Φιλήμονας Γιάμαλης, Μάρκος Κλαδάκης
σελ. 24: Παπα-Λουκάς, Ανθούλα Ζερβού, Γεώργιος Γεωργιάδης	σελ.26: Σάββας Παυλίδης
σελ. 27: Σκεύος Ζερβός	σελ.30:Παπαχριστοδούλου Χριστόδουλος
σελ.31: Γαβριήλ Χαρίτος	σελ.32: Σκεύος Ζερβός, Τσαβαρής Ιωάννης
σελ.33: Δημήτριος Παππάς	σελ. 35: Χρήστος Φέσσας, Γεώργιος Λέων
σελ.36: Χριστόδουλος Τσιγάντες	σελ.38: Δημήτριος Παππάς, Δημήτριος Αναστασιάδης
σελ.39: Γεώργιος Κοκκίδης, Αναστάσιος Βρόντης, Νικόλαος Μαυρής, Χριστόδουλος Παπαχριστοδούλου	σελ.40: Εμμανουήλ Μανωλάς, Μιχαήλ Σελλάς
σελ.41: Απόστολος Παπαϊωάννου, Εθελοντών Δωδεκανησίων	σελ.42: Μανώλης Παπαναστάσης, Λάζαρος Τηλιακός, Ιωάννης Τσαβαρής, Αλέξανδρος Διάκος
σελ.43: Ιωάννης Καζούλλης	σελ.44: Μάρκος Κλαδάκης
σελ.45: Αντιγόνη Ζουρούδη, Φώτης Φωτάρας, Εμμανουήλ Παπαμανώλης	σελ.46: Δημήτριος Δηλμπεράκης, Παναγιώτης Ορφανίδης
σελ.47: Γεώργιος Λέων, Αλέξανδρος	σελ.48: Μιχαήλ Καλλιγιάς, Μιχαήλ

Καρανικόλας	Καθοπούλης, Γεώργιος Κοκκίδης
σελ.49: Γεώργιος Κυρμιχάλης, Νικόλαος Σάββας, Χριστόδουλος Τσιγάντες	σελ.50: Γεώργιος Ευσταθίου, Αντισμήναρχος Νικ. Βολονάκης, Γεώργιος Ευσταθίου, Εμμανουήλ Παπαμανώλης, Ευστάθιος Λαγκάνης
σελ.51: Μιχαήλ Βρούχος, Γιώργος Κωσταρίδης, Φιλήμονας Γιάμαλης, Χρυσάνθος Θεοχάρης, Φλώρος Ζουγανέλης	σελ.52: Αντιπλοιάρχος Βασίλειος Λάσκος, Γεώργιος Μπλέσσας, Φλώρος Ζουγανέλης, Μιχαήλ Λάμπρου, Απόστολος Παπαϊωάννου
σελ.53: Στέφανος Καζούλλης, Αντώνης Αγγελίδης, Ανδρέας Μοσχόβης	Σελ.54: Δημήτριος Παππάς, Ιωάννης Καζούλλης
σελ.55: Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, Ιωάννης Δενδρινός, Μιχαήλ Βρούχος	σελ.56: Σάββας Διάκου
σελ.57: Βασίλειος Ιωαννίδης, Λοχαγός Διογένης Φανουράκης	σελ.58: Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός
σελ.59: Χατζηευαγγέλου Ευάγγελος, Απόστολος Παπαϊωάννου, Ρειμόνδος Κουρβουαζιέ	σελ.60: Ιερός Λόχος, Χριστόδουλος Τσιγάντες, Στέλιος Κωτιάδης, Λάζαρος Τηλιακός
σελ.61: Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, Σκεύος Ζερβός, Ιωάννης Καζούλλης, Κλαύδιος Πέπερ	σελ.62: Χριστόδουλος Τσιγάντες, Γεώργιος Μαύρος
σελ.63: Γαβριήλ Χαρίτος, Εβραίων Μαρτύρων, Αθηνά Ταρσούλη, Γιάννης Κωνσταντάκης, Samuel Baud-Bovy	σελ.64: Χρ. Τσιγάντες, Περικλής Ιωαννίδης
σελ.65: Περικλής Ιωαννίδης, Μανώλης Παπαναστάσης	σελ.66: Μανώλης Παπαμανώλης, Θεμιστοκλής Σοφούλης(προς 67)
σελ.67: Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, Σκεύος Ζερβός, Μιχαήλ Βολονάκης, Χρ. Τσιγάντες, Νικόλαος Μαυρής	

Βιβλιογραφία

- Βεργωτής Γ. Θ. 1997. *Η εκπαίδευση στο κοινό της Ρόδου κατά την Ιταλοκρατία*, Ρόδος: Διεθνές Κέντρο Μεσογειακών Μελετών Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου.
- Γιαννιού Μαρία – Αγγελική. 2005. Πολεοδομικές επεμβάσεις στην πόλη της Ρόδου από την Ιταλοκρατία ως την ενσωμάτωση. *Δωδεκανησιακά χρονικά*.
- Γιαννόπουλος Γιάννης. 1997. *Σύντομη Ιστορία της Δωδεκανήσου*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Θεοδώρου Βασιλική. 2009. "Υποσιτισμός και φυματίωση στο Μεσοπόλεμο. Υγιεινή διατροφή και οργάνωση μαθητικών συσσιτίων (1928-1932)", *Μνήμων*, τ. 30, (2009), 233-262.
- Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα. 1997. *Επτά ημέρες*. Καθημερινή.
- Καραβίτης Γιώργος. 2014. *Το Σύνταγμα των Δωδεκανησίων*. Κως. Εκδόσεις 24grammata.
- Κολώνας Βασίλης. 2002. *Ιταλική Αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα (1912-1943)*. Φωτογραφίες Γιώργης Γερόλυμπος. Αθήνα: Ολκός.
- Κυπριώτης Φώτης. 1988. *Δωδεκανησιακή Εθνική Αντίσταση στα χρόνια της Ιταλο-Γερμανο-Αγγλοκρατίας 1912-1948*, Ρόδος: έκδοση του ιδίου.
- Λυκούδης Ε. 1891. *Ανά τας Νοτίους Σποράδας. Εικοσαήμερος πλους. Ποικίλη Στοά*. <http://xantho.lis.upatras.gr/test2.php?art=24604>
- Μακρής Μανόλης. 1996. *Η πνευματική κίνηση στα αλύτρωτα Δωδεκάνησα*. Ρόδος.
- Μαυρίδης Ανδρέας. 2009. *Η Ρόδος από την Οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι την εθνική ολοκλήρωση (1912-1947). Ο Μητροπολίτης Ρόδου Απόστολος (1913-1946), Εκκλησία και Εκπαίδευση*. Διδακτορική διατριβή. ΑΠΘ. Θεολογική Σχολή. Θεσσαλονίκη.

Νικολάου Νίκος- Αγγελής Αντώνης. 2009. *Η Ρόδος του εικοστού αιώνα*. Ρόδος. Εκδόσεις Δέντρο.

Νικολάου Νίκος Μ. 1998. *Οδοιπορικό στην ιστορία της πόλης της Ρόδου μέσα από τα ονόματα των δρόμων της*. Ιστορική Αναδρομή στο Δωδεκανησιακό Ζήτημα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και στο Δήμο Ροδίων (από την Ιταλοκρατία μέχρι σήμερα), Ρόδος: Δήμος Ροδίων.

Παπαδόπουλος Σταύρος Ι., Σταμάτης Παναγιώτης Ι. 2011. «Αναλυτικά προγράμματα στην ιταλοκρατούμενη Ρόδο», στα Πρακτικά του 6^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας της Εκπαίδευσης, με θέμα: Ελληνική Γλώσσα και Εκπαίδευση, Πάτρα 30.09 – 02.10.2011, (1024-1032).

Παπαχριστοδούλου Χ. Ι. 1948. *Ιστορία της Ρόδου, από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου*. Αθήνα: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου – Δήμος Ρόδου, 1994.

Πρωτοψάλτη Ε. Γ. 1978. «Το Δωδεκανησιακόν Ζήτημα και η εξέλιξίς του μέχρι σήμερα», στο Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου, *Δωδεκανησιακά Χρονικά*, τ. Δ', Αθήνα: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου, 155-182.

Τσαλαχούρης Κώστα. 2000. *Η οικονομική πολιτική της Ιταλίας στα Δωδεκάνησα*. Αθήνα: Τροχαλία.

Τσιρπανλής Ζαχαρίας. 1998. *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα*, Ρόδος: Γραφείο Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου – Προγραμματική Σύμβαση Υπ. Πο. – Τ.Α.Π.Α. – Δήμου Ρόδου.

<http://www.imerodromos.gr/empa/>

<http://www.jewishrhodes.org/html/museum.php?lang=gr>

<http://secretrhodes.gr/italokratia-sti-rodo-sinoptika/>

http://www.huffingtonpost.gr/2016/10/28/afieroma-italiki-katoxi-dodekanisa_n_12687166.html

Ψηφιακό αρχείο εφημερίδων Δημόσιας βιβλιοθήκης Ρόδου:

<http://81.186.40.120/main.html>